

Arbetarefrågan

enligt engelska och enligt tyska synpunkter.

Af Kr. Winterhjem.

Då vi i dessa rader ämna gifva en kort framställning af de olika synpunkter, ur hvilka man i England och i Tyskland betraktar arbetarefrågan, denna vårt tidevarfs utan allt tvifvel största och viktigaste politisk-sociala fråga, göra vi ingalunda anspråk på att kunna framdraga något som helst nytt för dem, hvilka redan åt denna fråga offrat mera ingående studier. Emellertid är den hithörande literaturen så omfattande och så brokig, att den stora allmänheten omöjligen kunnat genom annat än spridda tidningsartiklar skaffa sig kunskap om, hvilken bärvidd frågan eger å olika områden och hvilka olika uppfattningar beträffande dess lösning gjort sig gällande, till en del i följd af olika nationela och politiska åskådningssätt. På senare tiden ha dock några mera sammanfattande arbeten äfven inom den nordiska literaturen sökt återföra detaljframställningen till de principiela utgångspunkterna; vi nämna endast sådana arbeten som Ludv. Bramsens bok om Englands och Tysklands arbetarelagstiftning och Axel Raphaels bok om förlikningsmetoder. Och då nu yttermera kejsarens af Tyskland bekanta kabinettsorder såväl som sammankallandet af den internationella arbetarekonferensen i Berlin gifvit hela saken en officielt storpolitisk och internationel karaktär, torde det utan allt tvifvel intressera en större allmänhet att få en hastig öfverblick öfver de olika principerna för frågans lösning — olikheter hvilka äro så grundläggande och så nationelt inrotade, att de säkerligen i hög grad skola försvåra en grundlig och omfattande lösning å internationel väg.

Engelskt och tyskt åskådningssätt stå emot hvarandra och kunna näppeligen förlikas. Ty då det ena vill, att utvecklingen skall ske nedanifrån uppåt, vill det andra att den skall ske uppifrån nedåt.

Sjelfstyrelse eller *statssocialism* — det är frågan.

Men äfven om man med dessa två ord kan, så att säga, ge hvarje riktning en signatur eller etikett, som icke ljuger, utan anger det verkliga genomgående karaktärsdraget, så hjälper oss detta ganska litet, då vi börja taga itu med de mångfaldiga detaljfrågorna och skola undersöka, i hvilken mån å ena sidan det rent *ekonomiska*, å andra sidan det *politiska* beröres.

Man skall nämligen ofta finna dessa två begrepp till den grad sammanknippade, då man först börjar allvarligt undersöka ett eller annat förhållande inom arbetarefrågan, att man mycket väl förstår, huru helt olika åskådningssätt kunna framkallas. Vissa sanitära och humanitära hänsyn, hvilka alla nationer ansett det nödvändigt att beakta, såsom beträffande barns arbete i fabriker, säkerhetsåtgärder mot olycksfall och dylikt, äro ju i sin innersta grund af politisk art, men de beröra dock i väsentlig grad såväl arbetsgifvarnes som arbetarnes ekonomiska intressen, och det skall i många fall blifva ganska svårt att draga en gräns.

Men en gräns *måste* dragas å ett eller annat ställe, och då är det just man ser skillnaden mellan engelsk och tysk uppfattning. I England vill man så mycket som möjligt låta det fria ekonomiska området vara det i sak bestämmande, medan man endast med största försigtighet och återhållsamhet afgränsar ett politiskt område, där man måste ingripa och lagstifta. I Tyskland däremot står man i begrepp att göra äfven det rent ekonomiska området beroende af statens ingripande genom en stats-socialistisk lagstiftning. Det är en principskillnad, så afgörande och betydelsefull, att man knappast kan tänka sig möjligheten af en sammanjämkning, detta så mycket mindre som ännu en annan storpolitisk fråga härvidlag spelar en framstående rol: frågan om frihandel och protektionism. Ty som bekant hysa engelsmännen den åsigten, att en stor del af de svårigheter arbetareförhållandena vålla å kontinenten härleda sig från en oriktig tullpolitik.

Man skulle tro, att i en sak sådan som arbetarefrågan vi nordbor borde i Storbritannien se det egentliga föredömet. Ty på samma gång som den britiska industrien i sin utveckling onekligen hunnit framom andra länders, finner man det samma vara fallet med alla de arbetets och arbetarnes förhållanden, hvilka utvecklats sig å naturlig väg genom sammanslutning, orga-

nisation, öfverenskommelser och sedvanor. Men den stora allmänheten, hvilken öfver hufvud taget följer alltför litet med engelska förhållanden, har uppenbarligen i mycket högre grad uppmärksammat den onekligen uppseendeväckande socialdemokratiska rörelsen i Tyskland, och i denna sak som i så många andra, i synnerhet å lagstiftningens område, har man bildat sig en opinion enligt tyskt åskådningssätt och temligen ensidigt tagit Tyskland till föredöme. Den tyska socialdemokratien, äfvensom de lagstiftningsåtgärder den framkallat, har låtit tala om sig. Då tidningarna en och annan gång, t. ex. under en stor strejk, offra en spalt åt engelska arbetareförhållanden, läser man hvarje dag om kejsarens af Tyskland och Bismarcks förhållande till socialdemokratien med anledning än af socialistlagen, än af valen, än af försäkringslagar och dylikt. Luften är så till sägandes mättad med tysk arbetarepolitik, och allmänna opinionen, smittande äfven de ledande männen, låter föra sig allt vidare in på tysk uppfattning af hithörande förhållanden.

Vi ha redan sagt, att själfva den stora frågans ganska invecklade natur, hvilken ständigt framvisar tvänne fysiognomier, en med ekonomiskt, en med politiskt uttryck, kan leda till diametralt motsatta åsichter om hennes rätta lösning. Men *böjelsen* att välja den ena eller den andra vägen härleder sig från helt olika nationela egenskaper och traditioner hos Tysklands och Storbritanniens folk.

Engelsmannen är så i politiska som i enskilda frågor van att ständigt först och främst lita på sig själf. Han tycker ej om något förmyndareskap, och lika litet som han tål, att staten i oträngdt mål blandar sig i hans affärer, lika litet begär han af staten någon hjälp, så länge han för sin egen del eller tillsammans med yrkesbröder eller andra lika tänkande och lika intresserade ser sig oförhindrad att sköta och främja sina intressen. Det är nogsammt bekant, huru i Storbritannien en mängd förhållanden af största vikt och betydelse för samhället ordnas å enskild väg, hvilka annorstädes ha behöft lagstiftningens hjälp för att komma till stånd. Regering och parlament äro därför också ganska återhållsamma, då det gäller den positiva lagstiftningen, som, hur man än inrättar den, städse kommer att i någon mån lägga band på individens fria rörelser och själfbestämmanderätt. Man litar så länge som möjligt på individens, på samhällsklassens, på folkets energi och traditionela vana att reda sig själf, och då det blir nödvändigt att lagstifta, föredrager man sådana lagar, hvilka antingen åsyfta att hindra ett kränkande af andras

rättigheter eller att aflägsna sådana hinder, hvilka stå i vägen för t. ex. frivilliga organisationers uppträdande såsom juridiska personer. Däremot undviker man som redan sagdt så mycket som möjligt alla sådana lagar, hvilka äsyfta ett positivt ingripande i individens eller samhällsklassens enskilda angelägenheter. Intet folk torde håller i sådan utsträckning som det britiska äga en endast på sedvana bygd rättspraxis. I otaliga fall faller den engelske domaren utslag ej enligt lagrum, emedan sådant ej förefinnes, utan enligt ofta endast lokal sedvana, hvilken styrkes genom vittnesmål. Det heter i en nordisk folkvisa, att »denna visan har gjort sig själf», och det samma kan sägas om en stor mängd så kallade lagar, hvilka i Storbritannien respekteras lika mycket, som om de vore skrifna lagar, *statute law*. Därför spela äfven prejudikat en så stor rol i den engelska juridiken.

Äfven den britiske arbetaren ställer sig i detta afseende å samma ståndpunkt som alla andra briter. Han äger samma stolthet och själfkänsla och vill ej, att man spelar förmyndare för honom.

Helt annorlunda är det i Tyskland, där man är van, att »klockarfar skall allting bestyra». Allting skall systematiseras och rubriceras. Så snart en fråga dyker upp, genast skall det stiftas en lag för den samma, och de människor, som beröras af den, skola numreras och kommenderas i ekonomiska eller politiska bataljoner och regementen. Man nöjer sig ej endast med lagar, utan stiftar äfven undantagslagar. I alla förhållanden har man vant sig vid förmyndareskap, och tyskarnes stolthet och själfkänsla uppressa sig ej däremot.

Hela skilnaden i åskådningssätt är träffande karakteriserad af Bramsen, som säger: »Den engelske arbetaren meddelar genom sin organisation oafbrutet den engelska regeringen, hvilka reformer han önskar; i Tyskland åter meddelar regeringen arbetarne hvilka anordningar man funnit det nödvändigt att träffa för dem, i det de på förhand anses såsom alldeles oförmögna att kunna inrätta någonting för sig själfva eller föreslå, hvad de önska skall göras. I Tyskland är det en gifven sak, att allt skall ske genom lagstiftningen, hvilken dock ej städse är i besittning af någon produktiv kraft, medan i det konservativa England en mängd förhållanden i verkligheten äro att anse såsom lagbestämda, ehuru ordningen är tillvägabragt och upprätthållen ej af parlamentet genom lag utan af befolkningen själf efter eget initiativ och under verksamt bistånd från de rika och inflytelserika, från prester och — ej minst — från kvinnor inom de högre samhällslagren.»

Men äfven en annan mycket karaktäristisk skilnad finnes mellan den engelske och den tyske arbetarens uppfattning, nämligen då det gäller förhållandet mellan arbete och kapital, mellan arbetare och arbetsgivare.

Den tyske arbetaren, närd af socialistiska utopier, betraktar arbetsgivare och kapital såsom endast en bitter, skoningslös fiende, mot hvilken man vill förklara utrotelsekrig. De tyska fackföreningarne, såvida de tillåtas existera, upptaga därför såsom ledamöter hvarje arbetande person, ung eller gammal, högt eller lågt aflönad, kunnig eller okunnig, endast han kan göra tjänst såsom soldat i kriget mot kapitalet och såsom sifra vid valurnan. Den gamle, kloke och erfarne arbetaren, den gifte mannen med familj, som har mycket att förlora genom strid, har lika röst med den unge skrikhalsen, som ganska lättsinnigt sätter allting på spel. Den tyska fackföreningen bär därför mindre prägeln af »fack» än af revolutionär stridshär mot samhällsskicket. Man har fått för sig, att man ej kan sköta sina fackintressen gentemot kapitalintresset; man måste först utrota kapitalet.

Den engelske arbetaren betraktar sin sak helt annorlunda. Han äger tillräcklig upplysning att inse, hurusom kapitalet är en nödvändig faktor i produktionen. Han vet, att på det stora hela taget ha kapital och arbete gemensamt intresse, att konjunkturer drabba det ena som det andra, att arbetets andel i produktionsvinsten *måste* vara beroende af de marknadsförhållanden, hvilka trots alla arbetare och arbetsgivare äro en följd af de naturliga ekonomiska lagarne. Men också inser han mycket väl, att själva *fördelningen* af produktionsvinsten här som öfverallt stöter på olika intressen hos de båda kontraherande parterna. Om den ene kontrahenten behåller hela makten, skall den andre blifva lidande. Därför sörja äfven de engelska arbetarne för att genom association kunna uppträda med en samfäld makt, som tillförsäkrar dem att blifva tillfredsställda, så långt som allmänna eller tillfälliga konjunkturer det medgifva. För detta ändamål måste de respektera sakförhållandena och sörja för, att deras associationer fästa en hufvudvigt vid *sakkunnigheten* och den *sansade underhandlingsförmågan*. Deras föreningar äro ett slags väpnade fredsföreningar. En fredlig uppgörelse är det stora ändamålet, emedan man inser, att kriget alltid kostar ofantligt mycket med pengar, men man är äfven fullt *beredd* på krig, och så långt deras anspråk äro någorlunda rimliga och genomförbara gifver detta åt deras hållning och uppträdande en ofantlig vigt.

Man må gerna medgifva, att den engelske arbetaren i allmänhet hunnit längre i utveckling än andra länders, men det skulle dock vara omöjligt att gifva en sådan karaktär åt de bekanta *Trade unions*, såvida man ej omsorgsfullt sörjde för att utesluta alla omogna element, alla sådana våghalsar, hvilka genast äro färdiga att köra hufvudet i väggen, på samma gång som man infört en ganska sträng disciplin.

Låt oss ett ögonblick betrakta de engelska *Trade unions*. För att blifva upptagen såsom ledamot i en sådan fackförening fordras det å ena sidan betyg från tvänne ledamöter angående recipientens yrkesskicklighet, å andra sidan ett af honom själf framlagdt bevis, att han uppnått den dagaföring, hvilken föreningen fastställt såsom den lägsta, hvartill någon dess ledamot får arbeta. Dessutom fordrar man vissa sundhetsbetyg, emedan föreningen äfven är en understödsförening. Board of Trade har därför om dessa fackföreningar uttalat, »att det råder föga tvifvel, att deras ledamöter utgöra blomman af deras respektiva fack». Alla ledamöterna äro sålunda utlärda arbetare, och bland dessa återigen de dugligaste. Detta förklarar äfven, hvarför å senaste kongressen i Bradford de delegerade representerade ett jämförelsevis så lågt antal ledamöter som 817,000 fördelade på 70 fack. Det är denna élite som *bestämmer*, men äfven de utom föreningarne stående arbetarne njuta naturligtvis indirekte godt af lönergleringarne och mycket annat.

Samtliga *Trade unions* ega en gemensam representation, en »parlamentarisk komité» bestående af tio ledamöter och en sekreterare; denna komité representerar föreningarne gentemot regering och parlament.

Dessa märkliga föreningar sköta snart sagdt alla arbetarnes angelägheter, så vida de ej äro af alldeles enskild natur. Hvarje förening eger endast en gemensam kassa, hvilken å ena sidan är afsedd för sjukhjälp, ålderdomsförsörjning och begravningshjälp, å andra sidan för understöd under arbetsbrist och strejker. Det kan af åtskilliga anses som alldeles befängdt, att ej skilja mellan understöds- och strejkkassor, men i själfva verket utgör detta en ganska väsentlig garanti mot lättsinniga strejker, och föreningarne hålla därför strängt på denna ordning.

Att dessa *Trade unions* ingalunda bära någon revolutionär prägel och ingalunda löpa fara för att blifva socialistiskt smittade, därom tala många omständigheter. Bramsen, som personligen undersökt förhållandet, förklarar alla därom uttalade miss-tankar vara gripna ur luften, och han anför bl. a. ett uttalande

af presidenten vid Bradfordkongressen med anledning af inbjudandet till den internationella arbetarekongressen i London: »I samma grad som de utländska representanterna vilja *lemna revolutionens väg* och ansluta sig till de engelska arbetarne på *reformernas väg*, skall det blifva utsigt till ett godt resultat.»

Men direkt, i handling, framlyser än mera tendensen hos dessa föreningar i deras sätt att uppträda i arbetstvister. De hafva som bekant anslutit sig till principen om *skiljenämnder*, och endast i yttersta nödfall anlita de strejk, krig. Med afseende å detta ämne kunna vi hänvisa svenska läsare till Raphaels ofvan nämnda bok, där det genom en mängd fakta och upplysningar om kontrahenternas ömsesidiga hållning påvisas, hur såväl arbetsgifvare som arbetare visa allt möjligt tillmötesgående för att undvika strid och strejk eller lockout.

»I »julfva verket», säger författaren, »skulle också redan ekonomiska hänsyn, om ingenting annat, diktera föreningarne en sådan återhållsam politik. Föreningarne hafva af erfarenheten lärt, att, till och med om ett föremål är värdt att kämpa för, strejker ofta äro det värsta och alltid det dyraste medlet att erhålla det. Föreningarne, lika väl som kapitalisterna, riskera vid en strejk sin förmögenhet. Och sammanslagningen af fonderna för de två olika syften, som föreningarne tillgodose, yrkestvister (trade disputes) och välgörenhetsändamål (benefit purposes), lägger ytterligare en dämpare på frestelsen att i otid föranstalta en strejk, som kunde medtaga en stor del af de för lika dyrbara ändamål afsedda medlen. »Medlemmarne i allmänhet äro emot alla arbetsinställelser», yttrar Allan, maskinbyggarnes generalsekreterare, »och det faktum, att vi hafva en stor förmögenhet, stärker denna motvilja... Vi äro ytterst angelägna om att icke förslösa hvad vi äga, och vi anse alla arbetsinställelser som ett fullkomligt slöseri med pengar.» Hur pass lättsinnigt en förening inlåter sig på en strejk, visas bäst af dess förfaringsätt, när fråga uppstår om att söka genomdrifva förbättring i något arbetsvilkor. Förloppet härvid blir då ungefär följande: Rörelsen uppkommer vanligen bland arbetarne hos någon särskild firma. Förslag om hemställen till arbetsgifvaren göres då till den lokala grenen eller logen af den förening de ifrågavarande arbetarne tillhöra. Vinner det här efter en grundlig diskussion majoritet, sändes det till föreningens högsta myndighet, det exekutiva utskottet, med fullständiga upplysningar beträffande såväl den sökta förbättringen som industrins tillstånd i distriktet och i landet i öfrigt, det antal arbetsgifvare, som sannolikt komma

att af tvisten beröras, antalet arbetare, medlemmar och icke-medlemmar af föreningen, möjligheten för, att de senare skulle vilja intaga de strejkandes platser, röstetalet i grenen för och emot samt möjligheten af framgång, i händelse anspråket framställes. Förslaget diskuteras nu i exekutiva utskottet. Om det här vinner bifall — något som man kan vara förvissad om, att ett löneanspråk icke gör, om icke industrins konjunkturer befinna sig i uppåtgående — sändes det, jämte redan lemnade och, om så aktas nödigt, ytterligare upplysningar, till de öfriga grenarne, af hvilka det likaledes diskuteras och göres till föremål för omröstning. Rösterna för och emot i alla grenarne sammanräknas, och föreningens beslut kommer till stånd i enlighet med vote-ringens resultat och bör som sådant lända till efterrättelse. Motsatsen kan naturligtvis stundom inträffa, men stadgarne söka också förekomma denna möjlighet. Först och främst tar föreningen ingen befattning med en af arbetarne egenmäktigt företagen strejk. Och hvad viktigare är: de strejkande få intet understöd af föreningen. Flera af de mäktigaste föreningarne stadga till och med, att intet understöd får lemnas någon lokal gren, såvida det icke visas, att arbetarne, innan de lemna arbetet, gjort arbetsgifvarne en hemställan om skiljedom.»

Vi ha så pass vidlyftigt omhandlat Trade unions, emedan dessa allra tydligast gifva en bild af det sätt, på hvilket den engelske arbetaren själf *tager sin sak i egen hand*, förvissad om att han själf bäst känner hvar skon trycker och genom associationen eger makt att, då marknadsförhållandena det medgifva, *tillvarataga sitt intresse vid fördelningen af produktionsvinsten*.*

Men han är ej som den tyske arbetaren *revolutionär*, emedan han mycket väl vet, att de ekonomiska lagarne ej låta rubba sig. Den tyske arbetaren står vida efter den engelske, då det gäller att på ett praktiskt sätt sköta sina intressen; han eger ej dennes *själfkänsla* och *själförtroende*, ej dennes stolta medvetande att vara en likställd faktor inom det existerande samhället, där han genom framkämpandet af reformer kan förbättra

* Som bekant, har man i England, i synnerhet vid grufverksamheten, försökt ett nytt system, nämligen de så kallade glidande skalorna, *sliding scales*, d. v. s. afföningstariffer, hvilka hvarje tredje eller fjärde månad fastställa arbetarnes afföningar i enlighet med varans högre eller lägre marknadspris. Komme detta mera allmänt till stånd, skulle man dermed vara inne på åtminstone en förberedande lösning af frågan om en direkt fördelning mellan kapital och arbete af produktionens nettovinst. Alltså återigen England som gått i spetsen!

sin ställning. Den tyske arbetaren står modfärdig och förbittrad samt öfverlåter åt staten att uttänka reformer, så mycket den gitter, medan han öfverlåter sig själf åt fåvitska drömmar om ett nytt samhälle, där allting skall vara glädje och lycksalighet och där stekta sparfvar skola flyga i munnen på honom.

Det tyckes, som skulle man ej kunna hysa tvifvel om hvilket är bäst, den *fria associationen* eller *statens förmyndareskap*.

Framåtskridande, reformer, utjämningar äro ej minst nödvändiga, då det gäller de olika samhällsklassarnas ekonomiska ställning gentemot hvarandra. All politik, sådan den i sin innersta grund måste fattas, går egentligen ut på att främja detta syfte. Men om man väl i allmänhet torde erkänna, att ett sådant framåtskridande genom utjämningar i hufvudsak måste ske genom naturlig utveckling, så återkommer dock periodvis en böjelse hos staten att underlätta utjämningen ej endast genom att aflägsna hinder, utan äfven genom ett positivt ingripande medelst tullskydd, navigationslagar, premieunderstöd, subventioner, hvartill så på senaste tiden kommit en statssocialistisk lagstiftning, åsyftande att genom regulativ ordna hela samhällsklassers ekonomiska angelägenheter.

Detta är *det tyska systemet*. Ingen lär, då man aldeles bortser från koalitionsförbudet, »socialistlagen», förneka, att detta system uppbäres af sann humanitet och rättskänsla, och att ej endast de bästa afsigter, utan äfven ett grundligt studium af orsaker och verkningar därvidlag varit rådande. Äfven den, som ej kan ansluta sig till det samma, bör erkänna, att vårt århundrades utveckling på arbetets område framkallat en mängd frågor af så invecklad art, att man stundom kan stå tveksam, huruvida lagstiftningen bör ingripa eller ej, och att då mycket kommer att bero af nationela traditioner och egendomligheter, är ej att undra på.

Frågan är endast, huruvida icke staten genom ett positivt ingripande i de rent ekonomiska frågorna riskerar att skada, där den vill gagna. Är det verkligen möjligt, att staten, det vill här säga regering och folkrepresentation, låt vara med bistånd af så kallade sakkunnige, kan känna alla de sammanknipningar af små orsaker och verkningar, hvilka på olika sätt inom olika produktionsförhållanden göra sig gällande, då frågan är om kapitalets och arbetets ställning gentemot hvarandra? Äfven om man ej tar det så noga, om man på en eller annan punkt kommer att begå en orättvisa mot kapitalet — och dock skall ju äfven sådant till sist skada arbetet — så kan man i sin välmening

komma att direkt skada arbetarnes intressen genom att förbise faktorer antingen af lokal art eller sådana, som på annat sätt beröra konkurrensfrågan. Något sådant riskerar man ej, då fria associationer af å ena sidan arbetare, å andra sidan arbetsgifvare, sjelfva reglera sitt inbördes förhållande; ty dessa käna hvarje detalj i den lokala industrins alla förutsättningar och vilkor. Man kan ej invända, att i senare fallet arbetsklassen städe skall förblifva den underlägsna och att man till dess skydd alltså måste äga en ekonomiskt reglerande lagstiftning; ty det engelska systemet, hvilket ju är raka motsatsen till det tyska, bevisar, att man å denna väg åtminstone hunnit längre och tillförsäkrat arbetarne större fördelar och större säkerhet än annorstädes, för att nu ej tala om den själfkänsla som framkallas af och åtföljer den själförfärfvade ställningen. Men i Tyskland har man ju till och med *förbjudit* arbetarne att bilda sådana föreningar, hvilka med samfäld kraft kunna uppträda likställda med arbetsgifvarne.

Ett enda exempel torde vara tillräckligt att visa, hur invecklad en dylik fråga kan vara, hur många olika hänsyn därvidlag måste beaktas och hur lätt arbetarens eget intresse kan skadas, där afsigten är att gagna. Vi välja frågan om en international *normalarbetsdag*.

Denna fråga innebär lika många sanitära och moraliska som ekonomiska moment, hvilka måste vägas mot hvarandra, på samma gång som alla erkänna, att den nationella konkurrensen fordrar en international öfverenskommelse, om man öfver hufvud taget skall komma till ett resultat.

För staten måste det naturligtvis vara i högsta grad makt-påliggande, att släktet ej försämras eller förderfvas till följd af en kanhända under flera generationer försiggående öfveranstängning af individen. Vår tids arbetsfördelning gör i själfva verket arbetet mera förslappande, i vissa fall väl rent af förfäande, emedan det fattas afvexling; därför kännes äfven hvarje timme öfver det »normala» mycket mera ansträngande nu än på den tiden, då arbetet erbjöd större afvexling. Men dessutom hafva kvinnor och barn blifvit indragna i fabriks- eller grufarbetet, och man får ej glömma, att om redan »barnet är mannens fader», så är återigen barnets kvalitet beroende af moderns. Man förstår genast, att samhällets intressen ej mindre än moraliska hänsyn här spela en ofantlig rol och att de rent ekonomiska hänsynen ej kunna tillåtas vara alldeles ensamt rådande.

Frågan är endast: hvar skall man sätta gränsen? Om en sak torde man kanhända snart blifva enig, nämligen att förbjuda

söndagsarbete. En dag i veckan bör vara hvilodag, och man ser, att i detta fall England gått i spetsen. Äfven denna specialfråga är dock ej så alldeles enkel som många tro. Vissa fabrikationer kunna ej afstanna en enda dag under längre tid; man måste alltså skaffa flera arbetare till aflösning, och produktionskostnaderna stiga. Detta har dock liten betydelse, då stadgandet blir internationellt. Men hur skall man göra med skeppsfarten och hvad dertill hör? Ja, det fins ännu flera *detaljfrågor* i denna *specialfråga* inom den *allmänna* frågan! Öfverallt stöter man på praktiska svårigheter.

England har äfven gått i spetsen med en ganska sträng lagstiftning med afscende å kvinnors och barns arbete, detta uteslutande af moraliska och sanitära skäl. Man har fastställt en maximalarbetsdag för dessa och likaledes en åldersgräns för barnen. Man har ej brytt sig om konkurrensfrågan, utan låtit Guds lag gälla mera än människors. Men åldersgränsen kan ej vara den samma i alla länder; en italiensk gosse hinner mycket förr till fullmognad än en svensk sådan, och man står återigen gentemot relativiteter, hvilka kunna utgöra ett hinder för internationela öfverenskommelser.

Allt det nu anförda är emellertid en småsak i jämförelse med hvad som möter oss, då vi börja granska frågan om normalarbetsdag för *män*. Om barnen, och till en viss grad äfven om de gifta kvinnorna, kan man säga, att de ej äro själfbestämmande. I synnerhet kan barnet väl förtjäna skydd gentemot föräldrarne lika väl som emot arbetsgifvare eller andra. Däremot måste man naturligtvis i allmänhet sedt hysa stora betänkligheter emot att inskränka den fullvuxne mannens rätt att själf bestämma sin arbetstid. De engelska Trade unions, åtminstone flertalet bland dem, motsätta sig att lagstiftningen blandar sig i denna sak, hvilken de betrakta såsom varande af uteslutande ekonomisk natur eller åtminstone så öfvervägande, att afgörandet måste öfverlemnas åt den fria öfverenskommelsen.

Att så är skola vi snart se.

Många mena, att äfven om man ej kan fastställa en internationel *normalarbetsdag*, kan man mycket väl fastställa en *maximalarbetsdag*. I båda fallen möta oss dock samma svårigheter.

En författare, hvilken förordar tyska kejsarens reskriptet och sälunda ej kan sägas vara partisk emot det tyska åskådningssättet, berör frågan om de olika ländernas eller de olika lokaliteternas naturliga produktionsvilkor. »I det nordliga England,

säger han, finnas t. ex. stenkolsfyndigheter tätt bredvid järnfyndigheter och i de sammans närhet finnas återigen förträffliga hamnar. Detta är en utomordentlig fördel för Englands järnproduktion, hvilken städse skall gifva den samma ett öfvertag öfver den tyska; ty det är naturligtvis skilnad på, om man kan forsla de för järnets smältning nödvändiga stenkolen från en närliggande grufva direkt in i smältugnen och om man kan lasta de ännu varma skenorna på brukets egna vagnar och forsla dem till en nära liggande skeppsbro, der fartyget emottager dem, eller om det ligger en hel landsdel mellan kolgrufvan och järngrufvan, mellan jernbruket och hamnen». Många andra omständigheter kunna inom fabriksverksamheten utgöra »naturliga produktionsvilkor», såsom klimatet, flod- eller andra naturliga kommunikationsvägar, produktionsortens afstånd från konsumtionsorten m. m.

Om man ej fäster afseende härvid skulle man genast slå ihjel vissa länders eller vissa orters industriella verksamhet genom att lagstifta lika för alla. I England har vanligtvis arbetaren en 10 timmars arbetsdag, medan den samma inom motsvarande industrier i Belgien lär utsträckas ända till 16 å 17 timmar i några fall. Faststälde man nu 10 timmar som normalarbetsdag, skulle man med ens slå ihjel den belgiska konkurrensen, hvars arbetare skulle komma att stå helt och hållet utan sysselsättning. »Han dog, det är sant, men febern lemnade honom», heter det i en satirisk skrift. Om de belgiska stenkolen, levererade fritt vid hamnplats, ej skola komma att kosta mera än de engelska, måste den belgiske arbetaren för samma arbetslön framskaffa ur grufvan en större kvantitet d. v. s. han måste för samma lön arbeta flera timmar längre än den engelske kamraten. Men naturligtvis föredrager han detta framför att stå utan arbete.

En *maximal*arbetsdag på 10 timmar, det inser man mycket lätt, skulle i ett fall som det ofvannämnda verka alldeles på samma sätt som en *normal*arbetsdag.

Men, säga somliga statssocialister, man kan lagstifta på det sättet, att föreskrifterna om arbetstiden motsvara de naturliga produktionsvilkoren i hvarje särskildt land. Om man t. ex. i England fastställer 8 timmar, i Belgien 12 timmar, så har man proportionaliter framkallat samma verkan. Möjligtvis — om man nämligen förutsätter, att det är lika lätt att räkna ut produktionsvilkoren som att räkna ut ett vanligt reguladetri-stycke. Men hur skall det blifva möjligt att komma öfverens? Visserligen är det tänkbart, att den engelske arbetaren går in på en reduktion till 8 timmar, om den nämnda proportionella reduktion

nen i andra konkurrerande länder eger rum. Men om den belgiske arbetaren säger: maximalarbetsdagen bör ej vara längre än 10 timmar, så som det förut var bland de starka och välnärda engelsmännen — manne då den engelske arbetaren går in på att reducera sin arbetsdag till 6—7 timmar? Det kan man väl icke begära. Hvad skulle dessutom följderna bli? Jo, han skulle arbeta 6 timmar inom ett yrke och 2—3 timmar inom ett annat, eller han skulle arbeta i hemmet, kort sagdt fortfara att konkurrera med en 8—9 timmars arbetstid gentemot den belgiske arbetarens 10 timmar, och sålunda skulle de naturliga produktionsvilkoren likväl göra sin rätt gällande. Lagstiftningen kan härvidlag ingenting uträtta.

Det fans emellertid en tid, då äfven de engelske arbetarne hade en 16 timmars arbetsdag. Endast steg för steg har det lyckats honom reducera den till 10 timmar. Det har gått så *småningom* och på ett med produktionsvilkoren öfverensstämmande sätt, emedan *reduktionen hållit jämna steg med individens genom hvilade och bättre föda stegrade arbetsförmåga*. Det har genom talrika försök påvisats, att detta tal om den engelske arbetarens större arbetsförmåga ingalunda är en fras, utan rena verkligheten. »Vi skola», säger den ofvan nämde tysksinnade författaren, »endast anföra några så extrema tal som att förhållandet mellan arbetsförmågan hos en engelsk och en indisk bomullsspinnare är som 56 till 23,2, det vill säga, att engelsmannen producerar mer än dubbelt så mycket som hinduen på samma tid och på samma maskin». Detta resultat har uppnåtts så småningom utan allvarligare rubbningar af den naturliga utvecklingen inom industrierna, emedan det fria aftalet möjliggjort ett tillämpande enligt »dagens kurs», om vi så få uttrycka oss.

Vi föreställa oss att den svenske arbetaren ingalunda skulle bli synnerligen belåten, om man en vacker dag sade åt honom: För att hjälpa den förtryckte belgiske och sachsiske arbetaren har det blifvit genom internationel lag beslutat, att du ej får arbeta mer än 8 timmar i stället för 10. Naturligtvis blir din lön då kr. 1,60 i stället för 2 kr. Ty det kan väl icke vara meningen att genom lagstiftningen äfven vilja reglera arbetslönerna. Den svenske arbetaren strejkar, men lyckas icke, ty arbetsgifvaren vet, hur mycket arbetaren kan producera i timmen, och konkurrensen tvingar honom hellre upphöra med produktionen än låta producera med förlust. Att ställa den svenske arbetaren under dylika vilkor kan omöjligen det svenska samhället gå in på.

En annan svårighet möter oss i hemslojden, hvilken i många

land spelar en betydande rol inom stora industrier t. ex. ur-fabrikationen, leksakstillverkningen m. m. Är det verkligen möjligt att befalla de fullvuxna medlemmarne af en arbetarefamilj, att de ej skola ha rättighet att inom hemmets fyra väggar arbeta mer än ett visst antal timmar, att de ej skola få stiga upp före kl. 6 på morgonen, att de skola ha middagshvila från 12—2 och gå till sängs kl. 8? Vi äro här inne på frågan, om verkligen en fri och själfständig arbetare kan finna sig i ett förmyndareskap som fräntager honom själfbestänningsrätten öfver hans tid. Må man taga vård om barnen och de beroende qvinnorna, så långt det öfver hufvud taget är möjligt att utöfva en kontroll; men må man äfven komma ihåg, att det fins en gräns! I England har man ej underlåtit att, i synnerhet med hänsyn till barnens väl, träffa vissa bestämmelser med afseende äfven å hemslöjden; men man har gått ytterst försigtigt till väga och man glömmar der aldrig, att »my house is my castle», lika litet som man glömmar, att äfven arbetaren är en fri britisk medborgare, som eger rätt att fritt träffa aftal om användandet af sin tid och sitt arbete.

Med afseende å kontraktsfriheten mellan arbetare och arbetsgifvare har i öfrigt det tyska systemet ännu ej lemnat själfbestänningsrättens grund, och om de faktiska förhållandena erbjuda åtskilliga olikheter mot det engelska systemet, så beror detta mera på skilnaden i nationel tradition och industriella sedvanor än på principiella olikheter i lagstiftning. Visserligen kan man med skäl säga, att arbetareförsäkringslagarne äro ett slags försök på reglering af löneförhållandet, emedan ju försörjningsmedlen till största delen måste tagas ur produktionsvinsten, men vi skola nedanför betrakta denna betydelsefulla lagetiftningsåtgärd ur helt andra synpunkter. Däremot skall fastställandet af normalarbetsdag naturligtvis blifva ett direkt ingrepp i kontraktsfriheten.

Den största och *avgörande* skilnaden ligger däri, att, medan i England arbetarnes *fria association*, som ofvan påpekadt, gynnats (men ej reglerats) af lagetiftningen och vuxit sig fram till jembördighet med arbetsgifvarne, till likställighet som kontrahent, och medan arbetarne å denna väg ständigt framkämpa de reformer, hvilka förhållandena medgifva, har man i Tyskland genom den så kallade »socialistlagen» *förbjudit den fria associationen*. Som nu endast ett *samfäldt* uppträdande af arbetarne kan göra dem till likställda kontrahenter gentemot kapitalet, så har med socialistlagen ansvaret fallit tillbaka på tyska regeringen,

som måst försöka med statssocialism å arbetarnes vägnar. Emelertid måste man komma ihåg, att socialistlagen endast är en »undantagslag». Själfva näringslagen af 1869 medgifver koalitionsrätt för uppnåendet af ekonomiska fördelar (alltså äfven genom strejker), medan andra lagar innehålla tillräckligt skyddande bestämmelser mot hemliga politiska föreningar och dylikt, så man skulle tro, att en undantagslag varit obehöflig. Om alltså socialistlagen nu skulle dö, så träda åter näringslagens bestämmelser i full kraft, men frihet i Tyskland och frihet i England bli ju likväl ej alldeles samma sak.

På ett område fins det mycken likhet mellan engelsk och tysk lagstiftning, nämligen inom den egentliga *fabriks- och verkstadslagstiftningen*, detta emedan England varit förebilden. »I båda landen finna vi lagstiftningens sträfvanen riktade på omsorgen för arbetarnes hälsa och säkerhet, föreskrifter beträffande barnauppfostran, arbetstiden för barn och unga personer, pauser och måltider inom den samma samt om kvinnors arbete; vidare finna vi åtskillig öfverensstämmelse beträffande fabriksordning och uppslag, hvarjämte lagens genomförande i båda landen lagts i fabrikspektörernas hand.»

Vännerna af det tyska förmyndare-systemet invända så ofta mot det engelska fria systemet, att det sist nämnda genom att öfverlåta åt arbetarne själfva att sköta sina ekonomiska intressen lemnar dem vind för våg, ej tillräckligt beaktande skilnaden mellan den lefvande arbetaren och den liflösa maskinen eller varan.

Ett faktum är dock, att just England gått i spetsen, där det gällt humanitetens fordringar på lagstiftningen i arbetarefrågor. Där arbetarne själfva önskat ett ingripande genom lag, har man visat dem allt tillmötesgående; och det torde i detta afseende vara tillräckligt, då vi referera hufvudpunkterna i den nya lagen af 1878.

I denna söker man skydda arbetarnes *helsa* genom föreskrifter om lokalernas rymlighet och rengöring, om säkerhetsåtgärder vid vissa fabrikationer, om uteslutande af barn och kvinnor från vissa sorters arbete m. m. Arbetarnes *säkerhet under arbetet* och *förfaringssättet vid olycksfall* omhandlas vidlyftigt och med indragning af en mängd detaljer. Lika detaljerade äro föreskrifterna beträffande *arbetstiden för barn, kvinnor och unga personer*, i det nämligen skilnad göres på olika industrier, hvilka kunna vara olika ansträngande eller farliga. Äfven inom *hemslöjden* äro barn och unga personer skyddade mot öfverarbete.

Med afseende å *fristunder och måltider* under arbetstiden finnas ganska detaljerade föreskrifter, olika för olika industrier. Angående *helgdagsfrid* (för judar lördagen, för andra söndagen), hela eller halfva *fridagar* samt *skolgång* för barnen finnas likaledes bestämmelser, äfvensom beträffande *läkare-tillsyn* med personer under 16 år. Ändtligen ingå i lagen, utom bestämmelser angående vissa uppslag och register, föreskrifterna angående *fabriksinspektörernas* myndighet och skyldigheter vid hela lagens genomförande i praktiken.

En stor del af bestämmelserna gälla endast »skyddade personer» d. v. s. barn och unga personer å ena sidan, kvinnor å andra. Detta gäller ej ensamt arbetet i hemmen utan äfven fabriks- och verkstadsarbetet, men bestämmelserna om lokalernas inrättning, som skyddsåtgärder mot olycksfall, om förfaringssättet vid sådana och dylikt mera gälla ju äfven för fullvuxna män. Dessa senare önska dock ej, att man lagstiftar alltför mycket för dem, emedan de veta, att de genom sina associationer äga förmåga att själfva uppställa vilkor ej endast för det ekonomiska förhållandet till arbetsgifvaren, utan lika väl då det gäller arbets-sättet, och de finna för sig fördelaktigast att i detta afseende städe lämpa fordringarne efter lokala förhållanden.

Emellertid ser man, att Englands regering och parlament ingalunda varit återhållsamma, då det gällt att tillgodose humanitetens fordringar på lagstiftningen, utan tvärtom gått i spetsen för andra nationer.

Helt annorlunda förhåller det sig, som redan är nämndt, då man kommer in på det ekonomiska området, och då vi nu gå att betrakta de olika delarne af *arbetareförsäkringen*, skall man se de båda systemen i skarp motsats mot hvarandra. Såväl *olycksfallförsäkringen* som *sjuk- och ålderdomsförsäkringen* betraktas helt olika i England och i Tyskland, ej endast af staten utan äfven af arbetarne själfva.

Med afseende å *olycksfallförsäkringen* måste man erinra sig, att det inom den engelska lagskipningen är en gammal rättsgrundsats, att den som genom handling eller försummelse förorsakar skada eller förlust för annan person är skyldig att gifva penningersättning. Men vare sig att arbetaren gjorde ersättningsanspråk enligt statute eller common law, mötte honom åtskilliga svårigheter, och många oegentligheter voro rådande. År 1880 fick man emellertid en ansvarighetslag, »Employers liability act», hvori arbetsgifvarne åläggas ersättningspligt för olycksfall, hvilka härleda sig från handlingar eller försummelser, som kunna till-

räknas arbetsgifvarne, medan arbetarne själfva måste bära följderna af andra olycksfall.

Inom arbetarekretsar har man nu visserligen velat utsträcka ansvarsskyldigheten; men man har därvidlag ej utgått från något socialistiskt åskådningssätt, hvilket skulle innebära — i likhet med det tyska systemet — att hvilket som helst olycksfall, själf-förfälladt eller ej, skall medföra ersättningsskyldighet. Man håller sig inom det allmänna ansvarighetsområdet enligt traditionella rättsgrundsatser; men på samma gång frågar man, om ej vissa nu undantagna fall böra indragas därunder. Det gäller frågan om arbetskamraters handlingar eller försummelser. Engelsk rättspraxis är nämligen nu, att den som går in på att utföra ett arbete gemensamt med andra, äfven går in på att taga följderna af de andras förfaringssätt, således att ej arbetsgifvaren utan endast den felande kamraten blir ersättningsskyldig enligt common law, men detta är naturligtvis af ringa värde för den skadelidande.

Nu har ju onekligen den moderna storindustrien utvecklat sig så, att det blir rentaf omöjligt för arbetaren att föra samma slags kontroll med sina kamrater, som då han t. ex. tillsammans med några sådana öfvertager ett betingsarbete. En fabrik har ofta flera hundrade arbetare, hvilka arbetsgifvaren, ej arbetaren, väljer. Arbetsgifvaren kan säga, att det är aldeles omöjligt att utöfva en sådan kontroll, att alla försummelser från arbetarnes sida kunna undgås, och då han sjelf gjort allt möjligt för att hindra att olyckor ske, så bör han äfven vara ansvarsfri. Arbetaren åter kan säga, att ej han sjelf utan arbetsgifvaren valt den kamrat, som vållat honom skada, och ansvarigheten faller alltså indirekt tillbaka på arbetsgifvaren.

Då nu arbetarekretsarne påyrkat sådan indirekt ersättnings-skyldighet, har man uttryckt saken så, att den moderna utvecklingen medfört ett tillstånd, där man kan tala om ett »industrins offer», hvilket den beträffande industrin sjelf måste åtaga sig som hvarje annan börda, så mycket hellre som man nu till dags ju kan teckna försäkring mot sådana fall. Ty då arbetaren sjelf ej på något sätt bär skulden för sin olycka, så måste sådan skuld med thy åtföljande ersättningsskyldighet falla på den arbetsordning och de omständigheter, hvilka göra det lika omöjligt för arbetaren som för arbetsgifvaren att utöfva en verksam kontroll.

Man må nu vara enig häri eller ej — i England har man ännu ej hunnit till enighet — så betrakta de engelska arbetarne saken ingalunda ur en socialistisk synpunkt; de tro sig kräfva

endast hvad som rätt är enligt vanliga ansvarighetsgrundsatser och begära ej någon gifva, något som i högsta grad skulle strida mot deras själfkänsla. Om en olycka skett genom arbetarens egen försummelse och oförsigtighet, så kan det ej falla honom in att begära ersättning på annat sätt än genom sin egen hjälpkassa eller det bolag, där han försäkrat sig mot dylika fall. Äfvenledes då en olycka skett genom en händelse för hvilken ingen människa kan sägas bära skulden. En arbetare, hvilken in kallats såsom vittne för parlamentets komité, tillfrågades, om han vore af den åsigten, att arbetsgifvarne borde vara ansvariga äfven för sådana olycksfall, hvilka vållats af arbetarne själfva, och han svarade: No, that would not be fair — det vore ej billigt.

Lagen af 1880 fastställde gränserna för ersättningsskyldighet; men man aktade sig väl för att fastställa någon tariff eller fråntaga arbetare och arbetsgifvare rätten att på enskild väg komma öfverens om *sättet* och *storleken* af ersättningarna. Det var de båda parterna obetaget att enligt öfverenskommelse inrätta sig så, som de funno fördelaktigast. Vi skola anföra ett exempel.

Då lagen blifvit antagen, säger Bramsen, läto grufegarne i Lancashire och Cheshire sina arbetare veta, att man ville upphöra med som hitintills att inbetala frivilliga bidrag till arbetarnes Permanent Relief Society; i stället därför ville man nu upprätta en grufegarnes ömsesidiga assurancesförening. Detta var för arbetarne en mycket obehaglig underrättelse och deras representant Pickard offentliggjorde en skrivelse till grufegarne, däri han förordade, att man begagnade Perm. Relief S. såsom bas för en öfverenskommelse, därvid grufegarnes ansvarighet enligt lagen skulle upphöra. Man skulle då undvika många rättstvister. Ansedda jurister hade uttalat, att lagen »ej hade afskurit arbetsgifvarne från att afgifva sin ansvarighet genom assurance». Följden blef att arbetarne enligt uttrycklig öfverenskommelse *afstodo* från sina rättigheter enligt lagen mot att grufegarne inbetalde vissa bestämda bidrag till Perm. Relief S. och att storleken af ersättning under tiden för arbetsoduglighet fastställdes.

Man ser, huru *principen om frihet och själfstyrelse* går som den röda tråden genom allt, äfven där vissa lagbestämmelser funnits nödvändiga.

Försäkringen mot olycksfall sker i öfrigt i England under många former. Arbetsgifvare ha upprättat ömsesidiga föreningar, hvilka öfvertaga försäkring af ersättningar enligt lagens bestämmelse om ett maximum utgörande summan af de sista tre årens lön, men hvilket man föreslår fastställt till £ 250. Där

näst tecknar man äfven dylika försäkringar hos aktiebolag, där vanligtvis arbetsgifvaren försäkrar sig själf mot ersättningskraft enligt lagen och dessutom hvarje arbetare för ett maximalbelopp af £ 50 mot olycksfall, hvilka ej ingå under lagen; på detta sätt lära millioner arbetare nu vara försäkrade. I händelse af olycksfall kan arbetaren då hafva anledning öfverväga, om han bör hänskjuta sig under lagen och låta domaren afgöra beloppets storlek eller föredraga den bestämda summan i sin egen försäkring.

Denna »contracting out of the act» har blifvit klandrad såsom ett »kringgående af lagen». Emellertid är det en gifven sak, att båda parterna ha stor fördel af saken, hvilken i öfrigt ännu väsentligen blott inom gruf- och järnvägsindustrin blifvit mera allmän. Arbetsgifvarne betala visserligen mera än man beräknar, att de skulle fått betala under de senare åren, om ersättningsanspråk gjorts enligt lagen, men en stor olycka *kan* inträffa, där otaliga arbetare drabbas och där ersättningen kanhända skulle bli ofantlig, då domaren ålade arbetsgifvaren hela ansvaret. Arbetarne å sin sida undvika en mängd processer, hvilkas resultat mycket ofta skulle vara ganska tvifvelaktigt, och som dessutom städse skulle kosta pengar, ofta mera än det tillerkända ersättningsbeloppet. Ett oafbrutet processande skulle i öfrigt ej bidra att upprätthålla det nu vanligtvis ganska goda förhållandet mellan arbetare och arbetsgifvare.

För att vara fullt rättvis måste man emellertid anföra, att de flesta Trade unions ej bifalla dessa öfverenskommelser, hvilka de betrakta såsom en emancipation från deras egen organisation. De anföra, att då Trade unions offrat mycket pengar och arbete på att framagitera lagen af 1880, så var det ej för att på denna väg skaffa arbetarne ersättning i några af de fall, där de komma till skada, utan hufvudsyttet var att framtinga sådana säkerhetsåtgärder, hvilka kunna förebygga olyckor. Från de arbetarehåll, där öfverenskommelserna träffats, har man deremot invändt, att syftet äfven genom sådana i verkligheten uppnås. Då bolag teckna försäkring undersöka de först förhållandena med afseende å säkerheten och arbetarne komma därigenom att tillgodogöra sig bolagens erfarenheter beträffande orsakerna till olycksfall inom de olika industrierna. Ett faktum är ock att, sedan lagen kommit till stånd, antalet olycksfall aftagit, men detta är äfven fallet där arbetarne blifvit »contracted out». Äfven detta är ju nämligen en försäkring, där arbetsgifvarens assuranspremie stiger och faller med tilltagandet eller aftagandet af olycksfallen. Arbetsgifvarne

göra ju sina tillskott i förhållande, procentvis, till arbetarnes eget tillskott, och det sistnämnda rättar sig naturligtvis i det stora hela taget efter hvad som fordras för att verkställa de mellan båda parterna öfverenskomna utbetalningarne vid olycksfall.

Antagligen kommer man ej heller att afvika från principen om det fria aftalet äfven på detta område, och det lär vara all orsak att tro, det oppositionen från Trade unions sida förskrifver sig därifrån, att man för agitationsändamål — med anledning af ofvan nämde strid om ansvarighetens utsträckning — önskar tills vidare upprätthålla ett visst missnöje med den nu varande lagen, ty utan missnöje ingen agitation. Men genom »contracting out» har just sämja mellan arbetsgifvare och arbetare uppstått.

I *Tyskland*, där man i den egentliga fabrikslagstiftningen härmat England, har man däremot med afseende å arbetareförsäkring slagit in på helt andra vägar.

Hvad nu *olycksfallsersättningar* beträffar etablerade lagen af 6 juli 1884 (1 oktober 1885) *tvångsförsäkring* för arbetsgifvarne till fördel för deras arbetare *utan afseende å orsaken till olyckan*. Man lemnade alltså fullständigt ansvarighetsprincipen, hvilken hittills varit gällande. Det går så långt, att, enligt ett utslag, olycksfallsersättning betalas då t. ex. en arbetare dödas af blixten.

Det är tills vidare industrin, landtbruket och sjöfarten, hvilka skola bära följderna af den skada arbetaren under sysslandet därmed måtte lida, alldeles på samma sätt som då någon del af de döda inventarierna skadas. De engelska arbetarne skulle aldrig finna sig i en princip, hvilken å ena sidan ställer dem i klass med boskap och hästar eller med maskiner och redskap, och å andra sidan, genom att borttaga ansvarighetsprincipen, ställer den skadade arbetaren i klass med fattighjon. För själfkänslan är det en ofantlig skilnad mellan å ena sidan, att arbetaren i likhet med alla andra medborgare utsöker ett ersättningskraf enligt en allmänt gällande rättsprincip, och å andra sidan, att han ställes i en klass för sig som den, hvilken i likhet med fattighjonen måste hjälpas utan afseende å, huruvida han äger ett äfven inom andra samhällsklasser erkänt ersättningsanspråk. En författare har också kallat det tyska systemet en »*legislation d'assistance*», icke »*d'assurance*», emedan det här ej är tal om något för något.

Man hade i Tyskland väntat sig en utvidgning och ett skärparde af ansvarighetsprincipen, likasom i England skett, men i stället därför drefs regeringen steg för steg till en omedelbar beskattning af industrin till fördel för arbetarne, hvilka ej betala bidrag. Som detta innebar ett ökande af produktionskostnaderna,

hvilket oundvikligen skulle haft till följd ett sjunkande af arbetslönerna, så mycket mera som man äfven stod i begrepp med att införa sjuk- och ålderdomsförsäkring, grep man till det mycket tvifvelaktiga medlet att gifva industrin ersättning för de nya skatterna genom tullskydd. Detta tullskydd kunde emellertid ej komma till stånd utan motsvarande tullskydd för landtbruket, alltså skatt på lifsmedlen. Då nu arbetarne få betala detta, kom man att taga med ena handen hvad man gaf med den andra. Man ser, hur ödesdigert det är att afvika från den sunda engelska principen att ej ingripa organiserande i de ekonomiska frågorna. Efter endast fem år ser man tyske kejsaren tvungen att på grund af missnöjet bland arbetarne försöka sig med nya åtgärder, till hvilka utkräfves internationel samstämmighet, medan de engelska arbetarne fortfara att sköta sina intressen på egen hand och ej tyckas böjda att öfverlemna sin ekonomi i lagstiftningens händer, den må vara nationel eller internationel.

Vi ha ofvanför sett, hur de engelska Trade unions betrakta ansvarighetslagen såsom den väsentligaste sporen till säkerhetsåtgärder för skyddande af arbetarne. De vilja visserligen ha fabriksinspektörer, men de lita vida mera på arbetsgifvarnes eget ekonomiska intresse, emedan det ju beror af dessas skuld och icke-skuld om de skola gifva ersättning i olycksfall och till hvilket belopp. I Tyskland däremot får den till skada komme arbetaren ersättning, äfven om han själf varit vållande till olyckan, men ersättningen ökas ej, om arbetsgifvaren varit vållande därtill. Den sistnämde har alltså intet som helst ekonomiskt intresse af att kosta något på säkerhetsåtgärder och man måste helt och hållet lita på fabriksinspektörernas nit. Men äfven arbetaren saknar den sporre till försigtighet, som ligger i att ej få ersättning om han genom grof vårdslöshet själf vållat olyckan.

Det var först genom den nya statssocialistiska lagen af 1884-85 som Tyskland kom att i olycksförsäkringen skilja sig från det system, hvilket är gällande i England och förut varit det äfven i Tyskland.

Däremot rådde äfven före den statssocialiska rörelsen i Tyskland ganska mycken skilnad mellan de båda ländernas sätt att ordna *sjukförsäkring och hjälpkassor*.

I *England* har man under mer än 100 år haft sjuk- och hjälpkassor af olika slag och redan på 1700-talet började lagstiftningen sysselsätta sig med dem. De äldsta föreningarne såsom »Odd Fellows» och »Royal Foresters» m. fl. hade i arf från medeltiden tagit en prägel af frimurare-hemlighet med bismak af sällskapsnöjen, kan hända de enda som arbetarne på den tiden

hade tillfälle att deltaga i. Men snart började man med andra »Friendly Societies», och för närvarande äro ej mindre än 28,000 hufvud- och filialföreningar inskrifna. Hälften här af utgöres af *branches* eller filialer. Sålunda räknar »Manchester Unity of Odd Fellows» ej mindre än 4,350 kassor med c:a 618,000 ledamöter och »Foresters» äga 4,900 kassor med 647,000 ledamöter. Dessa båda föreningar lära ega ungefär 190 millioner kronor som försäkringsfond. Samtliga föreningar lära ha minst 7 millioner ledamöter, däri ej inräknade qvinnor och barn tillhörande de försäkrade familjerna.

Men förutom dessa sjuk-, hjälp- och begravningsföreningar arbeta åtskilliga assurancesbolag, hvilka äro underkastade samma stränga lagbestämmelser. Bland dessa är »Prudential» det största. Dess arbetare-afdelning lär ha 8 millioner löpande policer och hade 1887 en inkomst derå af 58 millioner kronor med reserver uppgående till 90 millioner. Andra, såsom »British Workman», »Pearl», »Refuge» m. fl., räkna äfven sina premieinkomster i hundratusenden pund.

Lagstiftningen beträffande dessa föreningar eller bolag nämner nu ej ordet »arbetare». Det är ej fråga om en »klass»-lagstiftning utan om åtgärder för att i allmänhet trygga hvarje medborgare, hvilken är hänvisad att med små belopp försäkra sig på ett eller annat sätt. Det fins på ingen punkt något spår af tvång; allting är frivilligt, men staten utöfvar genom sina »registratorer» en viss kontroll med styrelserna i afsigt att förebygga allt hvad som kunde sätta det inbetalade kapitalet i fara. På samma gång bereder staten dessa institutioner vissa lättnader och förmåner, därunder dock aldrig inbegripet direkt penningeunderstöd.

Man tvingar till och med ingalunda dessa föreningar att låta »inregistrera» sig, alltså underkasta sig statens kontroll; men rättsförhållandena i England göra det så att säga nödvändigt, att så sker, om man önskar kunna uppträda såsom »juridisk person». Den speciella lagstiftningen äsyftar, att de inregistrerade föreningarne erhålla vissa i lagen bestämda rättigheter, så vida de uppfylla de i lagen fastställda skyldigheterna. Bland rättigheterna må nämnas att kunna uppträda såsom juridisk person, alltså kunna väcka åtal vid domstolarne, låta åtala sig, ikläda sig skuldförpligtelser, äga fastigheter och annat dylikt. De icke inregistrerade föreningarne skulle egentligen sakna hvad man kallar legal rättsställning. Men därtill kommer, att de inregistrerade äro tillförsäkrade vissa lättnader med afseende å t. ex. stäm-

pelafgifter bl. a. för anvisningar, qvittenser, policer, fullmakter, och de äga prioritetsrätt för sina fordringar, då styrelseledamöter eller kassaförvaltare dö eller göra cession. Vidare äro de ej underkastade de vanliga inskränkningarne vid insättande af medel i postsparbanker och sparkassor. Likaledes äga de samma rättighet som sparkassorna att genom Englands bank insätta medel direkt i engelska statsskulden mot $3\frac{1}{4}$ p.c. eller 2 pence daglig af 100 pund.

Men mot dessa rättigheter finnas som sagdt motsvarande skyldigheter, hvilka sammanfattas i de bestämmelser, hvilka äsyfta att för ledamöterna tillvägabrinda en effektiv kontroll med kassornas styrelser och tvinga dessa att föra ordentliga räkenskaper. För räkenskaperna, revisionen, bolagsstämmorna, rösträtten finnas detaljerade föreskrifter, hvilka måste noga efterlefas. Därnäst äro föreningarne skyldiga att för de ofvan nämnda offentliga registratorerna framlägga sina lagar, sina räkenskaper samt, hvart femte år, en statusuppgörelse, allt enligt af regeringen utarbetade blanketter och vägledningar. Öfverregistratorn eger rättighet att undersöka förhållandet vid hvarje enskild kassa och att föranstalta om dess liquidation i den händelse, att medlen finnas otillräckliga att täcka förpligtelserna. Äfven medlemmar kunna påyrka sådant hos registratorn. Dessa ämbetsmän äro tillika rådgifvande, och under deras myndighet äro äfven Trade unions registrerade, emedan dessa ju äro förbruksföreningar, hvilka göra gemensamt inköp af varor för medlemmarne.

Det betecknande vid den engelska ordningen är alltså att den samma 1) icke är bygd på klasslagstiftning utan sorgfälligt undviker hvarje beteckning, hvilken kunde häntyda på klasskinnad; 2) icke medför något som helst försäkringstvång; 3) öfverlemnar åt det fria aftalet mellan arbetare och arbetsgifvare, huruvida dessa senare skola bidra till försäkringarne; 4) ej tillskjuter något som helst af statsmedel, utan endast bereder föreningarne vissa lättnader vid förräntning af medlen mot att föreningarne underkasta sig en viss kontroll.

I *Tyskland* har man länge varit inne på principen om tvångsförsäkring. Redan i början af innevarande århundrade hade lagstiftningen tillerkänt kommunerna rättighet att upprätta tvångsjukkassor för handtverkare, fabriksarbetare och lärgossar. Dessa kassor skulle emottaga inbetalningar ej endast från arbetarne, utan äfven från arbetsgifvarne. Men kommunerna hade blott rättighet, ej skyldighet att upprätta sådana och de begagnade sig

också ganska trögt därpå, emedan det äfven fanns många fria kassor, i synnerhet fabrikkassor, hvilka vanligtvis voro väl skötta.

Emellertid fann man detta oegentligt, och 1854 gaf man i Preussen länsstyrelserna rätt att å kommunernas vägnar upprätta tvångskassor, där det ej redan skett. I synnerhet i Sydtyskland blefvo på 1870-talet en mängd kommuner genom lag ålagda att upprätta sådana kassor, hvilka skulle lemna arbetare och tjänstfolk hjälp under 13 veckor. De försäkrade skulle inbetala mindre belopp medan kommunernas tillskott ej finge betraktas såsom fattighjäl. Endast i Bäjern uppstodo på detta sätt c:a 4,000 kommunala kassor.

På den tiden samlades Tyskland till en förbundsstat med i många fall enhetlig lagstiftning. Nordtyska förbundets näringslag af 1869 blef sålunda år 1871 upphöjd till rikslag, men denna föranledde föga ändring i de ofvan berörda förhållandena, hvilka fortfarande sköttes af de enskilda staterna. Emellertid kunde enligt näringslagen ledamot af fri sjukkassa ej förpligtas att ingå i någon tvångskassa. Öfver hufvud taget gynnades på sätt och vis de fria kassorna.

Genom lagen af 1876, omfattande båda slagen af kassor, skulle alla dessa njuta fördelar af att blifva »inskrifna» och därigenom erhålla korporativa rättigheter. Villkoren härför voro i åtskilliga punkter ungefär de samma som skildrats med anledning af de engelska kassorna, nämligen beträffande kontroll i vissa afseenden, men en tilläggsdag bestämde, att kommunerna kunde förpligta gesäller, medhjälpare och fabriksarbetare att inträda som ledamöter, då de ej bevisligen förut voro medlemmar af någon fri kassa, och det kunde åläggas arbetsgifvarne att betala $\frac{1}{3}$ af insättningarna ur egen ficka, medan de öfriga $\frac{2}{3}$ af dem skulle inbetalas och afkortas från arbetslönen. Man ser, att redan då en från den engelska själfständighetsprincipen vida skild tvångsprincip för arbetare som för arbetsgifvare var rådande.

Så kom den stora sjukförsäkringslagen af 1883. Denna upphäver ej lagen af 1876 så vida beträffar de fria kassorna, hvilka dock endast kunna träda i stället för tvångskassorna, då de lemna det för de senare bestämda minimibeloppet i sjukhjälp. Arbetsgifvarne äro emellertid ej tvungna att lemna bidrag till de fria kassorna.

Man hade ej funnit resultat af 1876 års lagstiftning tillfredsställande, emedan kommunerna ej visade sig synnerligen lifvade att upprätta tvångskassor, på samma gång som antalet fria kassor nedgick. Detta förorsakades visserligen till ej ringa del

däraf, att socialistlagen af 1876 upplöste en mängd fackföreningar, som ägde sjukkassor, men det var äfven att förutse, att en stor del fria kassor skulle dyka under i konkurrensen med tvångskassorna, hvilka ju erhöilo tvångsbidrag från arbetsgifvarne ($\frac{1}{3}$). Emellertid torde man möjligtvis ha inskränkt sig till att förbättra lagen af 1876, om man ej under förarbetena till olycksfallsförsäkringen hade kommit under fund med vissa omständigheter, hvilka blefvo afgörande för sjukförsäkringslagen.

Då man inhämtat upplysningar från ungefär 100,000 industriella etablissemang med omkring 2 millioner arbetare beträffande de under 4 angifna månader inträffade olycksfallen, visade det sig, att 96 procent af dessa fall endast förorsakat en kortvarig och förbigående oduglighet till arbete, ja, i 53 procent af fallen hade tillfrisknandet skett inom kortare tid än 14 dagar. Detta föranledde regeringen att tillmötesgå industriidkarnes önskan, hvilka ville ha olycksfallförsäkringen ordnad med uteslutande af alla de fall, hvilkas verkningar ej sträckte sig utöfver 13 veckor. Dessa »Unfalle» skulle då hänvisas till sjukkassorna, för hvilka ju 13 veckors sjukhjälpstid var fastställd.

För att få sin olycksfallslag antagen, önskade regeringen att visa industrin det största möjliga tillmötesgående, men om sådant på denna punkt skulle kunna ske, måste man göra sjukförsäkringen obligatorisk öfver hela riket och ej göra den beroende af kommunernas godtycke. På detta sätt kom lagen af 1883 till stånd, hvilken trädde i kraft i dec. 1884 och föreskrifver såväl tvångskassor som kassatvång för alla, som kunna kallas arbetare, hvilkas inkomst ej öfverstiger 2,000 riksmark, samt hvilka ej förut tillhöra någon af de fria inregistrerade kassorna. Stat och kommun betala ej direkt bidrag till kassorna, utan insättningarne ske med $\frac{1}{3}$ af arbetsgifvaren och $\frac{2}{3}$ af arbetarne.

Redan nu tyckes det som vore man ej rätt nöjd med resultatet och det talas om en möjlig revision då man hunnit inhemta ytterligare erfarenheter om misshälligheterna. De moraliska resultaten ha ej varit gynsamma. Lagen protegerar simulation, emedan sjukhjelpen ofta är större än den arbetsförtjenst, som kan uppnås, och sådan hör därför också till ordningen för dagen. Man simulerar ej endast sjukdom utan till och med tillfrisknande. Några dagar före utloppet af de 13 veckorna simulerar man tillfrisknande, går några dagar på arbete och simulerar så återigenom sjukdom för att under andra 12—13 veckor erhålla sjukhjälp. Å andra sidan finnas många fall, där arbetare och arbetsgifvare öfverenskomma om ett kringgående af lagen

på så sätt, att den förre inträder i en fri kassa, hvarvid båda parterna undvikå tvångsbidraget, men efter någon tid uppsäger arbetaren sin försäkring i den fria kassan eller underlåter blott att betala. Lagens ordalydelse tillåter ett sådant omgående.

Men en ännu svårare brist vidlåder systemet. Så länge arbetaren har arbete, är han eo ipso försäkrad, men under tider af arbetslöshet är det ingen, som försäkrar honom eller lemnar honom understöd, om han ej insjuknar inom 3 veckor efter den sista arbetsdagen. Naturligtvis kan han försäkra sig själf i en af de fria kassorna, men hvarifrån nu taga pengarna, då han ej har någon arbetsförtjänst? I detta fall är den engelske arbetaren, vare sig han tillhör »Trade unions» eller »Friendly societies», vida bättre stäld. Förutom olycksfallförsäkringen, sjukförsäkringen och den påtänkta ålderdomsförsäkringen (med statstillskott) måste man i Tyskland alltså äfven sörja för en särskild arbetslöshetsförsäkring.

Man har i Tyskland tydligtvis haft en känsla af, att hela systemet med denna utpräglade klasslagstiftning smakade af fattigvård, och på alla möjliga sätt har man försökt att mildra denna prägel. Men det är likväl knappast möjligt att tro, det en sådan ordning ej till sist skall demoralisera arbetarebefolkningen. I stället för att på alla sätt höja dess själfkänsla och låta den förstå, att man betraktar hvarje arbetets man såsom jämbördig med den rikaste mannen, om han blott själf betraktar saken så och vill hjälpa sig själf, säger man åt arbetaren, att man betraktar honom som tillhörande en pariakast, ett proletärstånd, och att han ej kan försörja sig själf. Då Ludvig XI träffade sin kökspojke och frågade honom hur mycket han kunde förtjäna, svarade pojken, som ej kände honom: »Jämt så mycket som kungen!» — »Hur så?» — »Jo, jag förtjänar så mycket jag behöfver, och det är väl fallet med kungen också!» Så svarar en engelsk arbetare, om man bjuder honom den tyska försörjningen.

Bramsen, ur hvars förträffliga framställning vi hämtat de flesta faktiska redogörelser i denna artikel, kan därför med full rätt säga: »Vi mena ej att den tyska lagstiftningen är dålig, utan att det är en lagstiftning, hvilken man ej kan afundas Tyskland. Krafvet var därstädes framställt och fullgörandet öfvertaget af statsmakten till följd af öfvervägande politiska orsaker. Man har menat, att, då arbetarståndet själf ville gå in på att intaga en undantagsställning met att erhålla materielt understöd, så var det bättre att inleda en kompromiss genom det systematiska införandet af de sociala reformerna än att fortfarande låta den rena, oordnade socialismen få ytterligare sprida sig, förgifta

befolkningens sinne och hota statens säkerhet. Och man har så mycket hellre varit villig att göra medgifvanden på vissa vilkor, som ett direkt ingripande från statens sida dock städse ökar dennas autoritet, i samma mån som det förringar medborgarnes själfständighet. Det sist nämnda är en olycklig omständighet, hvilken dock till en del uppväges af fördelen för statsmakten, hvilken har för afsigt att hänvisa till »den sociala reformen», då den framdeles vill gå ännu kraftigare tillväga mot den socialistiska riktningens anhängare. Vi kunna, lika litet som andra före oss, underlåta att prisa det mod och den tillförsigt, hvarmed i Tyskland språnget ut i det stora obekanta företagits. Än mindre vilja vi förvägra vår odelade beundran åt den kraft, som utvecklats, och åt det storartade arbete, hvilket åstadkommits. Lagarne själfva, hvilkas invecklade beskaffenhet endast öfverträffas af deras klarhet, lemna alla de engelska lagarne långt bakom sig. Vi ha på det hela taget befitat oss om att gifva kejsaren, hvad kejsarens är, men vi *kunna* ej underlåta att prisa England lyckligt, emedan det ej varit nödvändigt att stifta sådana lagar för dess arbetarebefolkning, och i synnerhet därför, att det äger en arbetarebefolkning, hvilken energiskt skulle sätta sig till motvärn, om någon vågade bjuda den en dylik lagstiftning.»

I dessa ord torde den utmärkte författaren otvivelaktigt ha träffat hufvudet på spiken. Så många ord, så många sanningar! Och lika sant är det, då han säger: »Jämföra vi den sociala lagstiftningen i Tyskland med de engelska förhållandena, påträänger sig den åsigten, att det för en mycket stor del är den tyska arbetareorganisationens ofullkomlighet som framkallat den olika situationen. Men den sociala lagstiftningen är äfven en borgen, att den tyska organisationen ej heller framdeles skall uppnå någon betydelse och detta är beklagligt. Ty en vällyckad, kraftig och själfmedveten arbetare-organisation är en lycka för ett land, och att utveckla en sådan förefaller oss såsom en framstående politisk uppgift.»

Denna åsigt om betydelsen af en stark fackorganisation inom arbetareklassen delas af många framstående män, däribland äfven arbetsgifvare. Åtskilligt härom ha svenska läsare tillfälle att taga reda på i Raphaels bok om skiljenämnder. På fråga om sådana säger t. ex. fabrikanten Dale: »Låt mig därför såsom resultat af en lång och växlande erfarenhet förklara, att den bästa säkerhet, som arbetsgifvarne kunna äga, att förnuft får råda och att öfverenskommelsen iakttas å arbetarnes sida, är, att dessa arbetare ha ibland sig en förening, stark till sitt antal och med

skicklig och fullständigt betrodd exekutiv myndighet.» Äfven andra arbetsgifvare ha uttalat sig i samma riktning, den ryktbare Mundella likaså, och åtskilliga bland de framstående engelska författare, hvilka behandlat arbetarefrågan, hysa samma åsigt.

Sedd ur en annan synpunkt kan saken framställas så, att i Tyskland betraktas arbetarne såsom *tjänstehjon*, i England såsom *fria, jämbördiga kontrahenter*.

Det åskådningssättet att arbetsgifvaren är *husbonden*, arbetaren *tjänaren*, är ett arf från forna dagar, hvilket ännu i våra tider — till och med i det industrielt framskridna England — spökar i många hjärnor. Men just i England är man nu på god väg att allmänt byta om ståndpunkt, detta till följd af den fria arbetare-organisationen, medan man i Tyskland ytterligare skärpt känslan af tjänareförhållandet och därigenom såväl socialt som politiskt börjat en *reaktion*. För att åskådliggöra, hvad det här gäller — i synnerhet då frågan är om en *friboren* nation — tillåta vi oss anföra några ord af Raphael om saken.

»De (arbetsgifvarne) glömma, att i våra dagar arbetsgifvare och arbetare stå emot hvarandra såsom köpare och säljare af en vara som alla andra. Denna vara må i följd af sin oskiljaktighet från sin säljares person — ett förhållande, som för köparen, arbetsgifvaren, medför en högst betydlig makt öfver säljarens hela fysiska, intellektuella, moraliska och sociala tillvaro — förete vissa egendomligheter, som i ett eller annat afseende betinga några afvikelser från det vanliga sättet att bringa ett fritt aftal till stånd, något inskridande från statens sida till den i allmänhet svagare partens, arbetarens, förmån» (vi ha ofvanför påpekat att England ej försummat detta där det varit nödvändigt), »någon sammanslutning med yrkesbröder för att med de små krafternas stora förenade makt fylla de luckor lagstiftningen med rätta lemnar åt vederbörandes egen verksamhet att fylla, likasom för att — och detta icke minst — blåsa lif i lagens annars ofta nog redan i födseln döda bokstäfver; — men i alla fall, arbetet är en vara, om hvars afyttrande vederbörande såsom köpare och säljare här som på andra håll ha att afhandla med hvarandra. De äro ju ock i själfva verket af hvarandra oberoende jämlikar, som förena sina krafter för att uppnå ett gifvet mål, hvar och en med makt att göra sin rätt gällande, men icke att skriva lagar för motparten. Ingendera har rätt att »diktera», och de måste således också som andra aftalande parter mötas å jämlik fot. Detta är våra dagars af lagstiftningen, af vetenskapen, af arbetarnes egen själfkänsla angifna »signatur». Det medeltida

förhållandet mellan herre och tjänare, mellan handverkaren, som i sitt hem utöfvar sitt yrke, och hans gesäller och lärgossar, som bo hos honom och äta hans bröd, har i det stora hela gått i grafven . . . Men hvad det praktiskt gäller är att se sakerna som de äro. Arbetsgifvarne måste lära sig att förhandla med arbetarne som med jämlikar; detta är ett hufvudvilkor för att komma till en fredlig uppgörelse . . . Men detta medgifvande af arbetarnes oberoende och jämlikhet innebär erkännandet af fackföreningarne såsom deras representanter . . . Arbetsgifvarnes klagan, att de äro tvungna att förhandla med sina arbetare såsom en enhet i stället för med hvar och en särskildt, är dessutom inkonsekvent, ty de behandla vanligen själfva sina arbetare som en sådan enhet. Aflöning pr styck fastställes vanligen lika för alla arbetare; alla träffas lika af aflöningssättet, af anordningar för skyddsåtgärder m. m. . . . I allt detta spårar man ett och samma betraktelsesätt: samtliga arbetare uppfattas såsom en enhet med gemensamma intressen . . . Men arbetsgifvaren gjorde anspråk på uteslutande bestämningsrätt och vägrade att diskutera frågor om lön eller arbetsätt, ämnen, i hvilka arbetaren har ett lika stort och berättigadt intresse som arbetsgifvaren. I maskinbyggarnes strejk 1852 vägra arbetsgifvarne att antaga de mest höfliga inbjudningar å arbetarnes sida om en gemensam förhandling och att mottaga deras deputation. Och ägde verkligen sådana förhandlingar rum, så »medgåfvos» de, ett möte »beviljades». Men om arbetarne där sökte göra gällande sitt af lagen erkända lika berättigande att ha ett ord med i laget vid arbetsvilkorens bestämmande, så hette det, att de ville »diktera». Men det blef i stället fortfarande arbetsgifvarnes dikterande. »Jag är herre, I ären arbetare!» utropar en arbetsgifvare. »Vi äro inga slafvar», blir svaret, och strejken är i gång. Och man frågar icke längre, hvar rätt eller orätt ligger, det gäller blott att motstå kapitalets tyranni . . . »Diktera är ett ord», säger Kettle, »som kostat den industriela befolkningen ganska mycket». Och man kan ej alltför noga ihågkomma, att med denna sin nyvunna jämlikhet och med arbetsgifvarnes mer eller mindre nödvunget lemnade erkännande af den samma, arbetaren med sin forna tjänareställning i friskt minne som alla nyligen emanciperade klasser är högst känslig för missaktning, för den minsta häntydning på det forna feudala förhållandet. Hur många strejker ha icke föranledts endast af arbetsgifvarnes vägran att mottaga arbetarnes deputationer, flera nästan än själfva deras framställda anspråk! Hur ofta har brytning ej inträffat endast i följd af

arbetsgifvarnes något barska uppträdande! Ett tillfälligt tillbakastötande, ett oförsigtigt uppträdande är stundom nog att föranleda strid. »Fel i form blir fel i substans», som Kettle säger. Vid grufstrejken i S. Staffordshire 1865 hade af arbetsgifvarne ett sammanträde utlysts för att underhandla med arbetarnes representanter. Dessa mottogs i ett rum, där arbetsgifvarne förut församlat sig och tagit plats omkring ett bord; arbetarne fingo sig en särskild plats anvisad, och ordföranden började förhandlingarne med följande till dem riktade ord: »Nå, karlar, hvad ha'n I att andraga?» Denna fråga kostade distriktet en obetydlig summa. Hos mattväfvarne i Kidderminster uppkom stor oro vid en gemensam sammankomst, då arbetsgifvarne påsatt sina hattar och gått sin väg, medan arbetarne önskade att de skulle stanna. Nödvändigt är således för att komma till ett lyckligt resultat: lika starka stridskrafter å ömse sidor, insigt att man genom tillmötesgående vinner lika mycket som genom krig samt jämlikhetsgrundsatsens erkännande å arbetsgifvarnes sida.»

Att de här skildrade förhållandena beteckna den naturliga utvecklingens gång i vår tid, torde vara otvifvelaktigt. Men kan en sådan främjas under det tyska systemet?

Vi hafva ofvanför skizzerat hufvuddragen i de båda systemen, hvilka onekligen äfven beteckna olika folkliga utvecklingsförhållanden inom de båda nationerna. Frågan är nu, huruvida de nordiska folkens utvecklingsståndpunkt är en sådan, att valet står öppet.

Vi våga säga: *Vi kunna välja!* Vi äro ej dömda att tvinga vår arbetarebefolkning in under det demoraliserande tyska systemet, utan kunna med hopp om framgång taga England till föredöme.

Våra industriella förhållanden äro — lyckligtvis, kan man säga — ännu ej så utvecklade, att vi kunna säga oss känna alla de arbetarefrågans svårigheter, hvilka inom de stora kulturfolken sätta sinnen i rörelse. Äfven om vi haft och ha känningar af det nya utvecklingsskedets brytningar, äro dock förhållandena hos oss ganska enkla och lugna. Vi äro i tillfälle att kunna ordna det mera väsentliga, utan att redan stå framför den uppfammande lägan, som hotar att förstöra hvad som hitintills uppbyggt. Våra sinnen och hjertan äro ej till den grad hårdnade under den förtviflade kampen för tillvaron, just emedan förhållandena ej blifvit så komplicerade som annorstädes. Egentlig nöd — sådan som inom vissa utländska industrier råder bland arbetarne — hör man mycket sällan talas om bland våra arbe-

tare. Såväl statsmakterna som arbetsgifvarne och arbetarne kunna därför hos oss med lugn besinning pröfva, hvad som bör göras, hvilket system är bäst, *friheten* eller *tvånget*.

Därtill kommer, att vi — i Sverige och Norge — länge ägt och ännu äga en folklig frihet, hvilken i socialt afseende medfört den personliga känsla af jämlikhet, hvilken äfven utmärker den anglosachsiska racen. Äfven den däraf alstrade själfkänslan, hvilken manar den obemedlade att hjälpa sig själf så länge som möjligt, är ett kännetecken för vår race. Våra arbetare vilja i likhet med de engelska endast i yttersta nödfall mottaga nådegåfvor, och vi föreställa oss, att de med mycket blandade känslor skulle se sig inregistrerade såsom en pariakast, om hvars förmåga af själf försörjning man tviflar, och hvars ekonomiska förhållanden man tar om hand, emedan man ej anser arbetaren duglig att själf reglera förhållandet till arbetsgifvaren eller till försäkringskassorna.

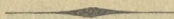
Då det nu i själfva verket finnes så många likheter mellan våra förhållanden och de engelska och så få mellan våra och de tyska, måne det då ej vore skäl att hos oss försöka främja en utveckling i öfverensstämmelse med det engelska åskådningssättet om arbetarnes frihet och själfstyrelse?

Vi förbise ingalunda, att i England en hundraårig utveckling föregått den nuvarande organisationen bland arbetarne; vi förbise ej heller, att vi ingalunda kunna jämföra vare sig den engelska storindustrins utveckling eller dess nuvarande centralisation med våra egna förhållanden. Men vi tro, att båda delarne tala för den åsigten, att vi, som ännu ej framalstrat oöfvervinneliga industriella traditioner, kunna välja England till föredöme, just emedan våra politisk-sociala förhållanden mycket väl låta jämföra sig med de engelska, hvad man ej kan säga om den traditionellt folkliga utvecklingen i Tyskland. Med andra ord: hos oss är marken så att säga obruten, men de naturliga förhållandena lägga inga hinder i vägen för att odla den enligt engelsk metod. Alla, som känna Tyskland, veta, att inom hela tyska nationen råder en — vi skulle hos oss kalla den blind — auktoritetstro till regeringsmakt och regeringsinitiativ i det stora, förmansmyndighet och förmansinitiativ i det små. Nationen är genom alla klasser till ytterlighet disciplinerad att gå den vägen förmannen pekar på och van att så först skall ske. Ej så hos oss.

Vi tro tvärtom, att man hos oss ej är »mogen» för det tyska tvångs- och förmyndaresystemet, hvilket tvifvelsutän i längden skulle medföra ganska stora rubbningar i vårt ärfda samhällsskick och ganska skarpa klasstrider. Lyckades man slutligen

att som i Tyskland af arbetareståndet upprätta en pariakast, skulle visserligen staten »öka sin egen auktoritet i samma mån som den förringade medborgarnes själfständighet». Men likasom detta ej stämmer synnerligen väl öfverens med den nationelt-politiska traditionen, skulle det äfven ställa regeringsmakten gent emot sådana svårigheter, som endast *en naturlig utveckling på frihetens grund kan förebygga*.

För närvarande stå vi vid skiljovägen. Mätte vi ej välja den orätta vägen!

Tvänne minnen

af en gammal musikälskare.

II. Ett gudsbarn i orkestern och en ängel på scenen.

Jag har i det föregående talat om Christen Urhan, den der märkvärdiga artisten, hvilken i stora operans kapell innehade första altviolens pulpet, men ständigt vände ryggen åt scenen och lefde på fastlagsregim hela året om. Sedan den dagen jag första gången träffade honom, hade en lång tid förflutit, hvarunder jag i fem sex år lefvat borta från Paris. Jag återkom dit först 1842, och händelsen gjorde, att min återkomst inträffade samtidigt med påskveckan.

Det, som för personer, hvilka äro angelägna att följa kyrkans föreskrifter under fastedagar, är egnadt att å de parisiska restauranterna ingifva största misstroendet, är soppan. Den må nu bära hvilket namn som helst, så upptäcker man å densamma nästan alltid *ögon*, som tyda på mycket tvifvelaktig ortodoxi. Men jag påminte mig just de förträffliga sopporna *au lait d'amandes* i Café Anglais, och kl. 6 på eftermiddagen installerade mig Dominique, hofmästaren, vid ett litet bord, sida om sida med det, hvilket som vanligt var reserveradt för Christen Urhan. Några minuter senare trädde artisten mycket riktigt in och tog sin plats. Han syntes mig icke förändrad. Hans dräkt var också densamma: hatt med breda brätten, den långa rocken, hvars skört föllo honom ända ned på hälarne, en hvit halsduk vårdslöst knuten kring halsen, skor med snörremmar; samma långa hår nedföll också öfver rockkragen. Hans

fysiognomi, på en gång *romantisk* och asketisk, företedde en viss obestämd likhet med Paganini, men fick sin egentliga karakter genom uttrycket i hans blick, hvori det var lätt att läsa, hvad jag vill kalla en himmelsk hemlängtan. I hela sin figur framtedde han idealtypen af en munk, ryckt ifrån sin kallelse och sin cell för att trotsa världens stor-mar och Habenecks, kapellmästarens, spira.

Våra bord berörde hvarandra. Jag satte en tämligen oskyldig affektation i att begära precis samma rätter som han: soppan, förstås, samt därefter laxöring, sallad à la russe på legumer samt en »parfait» eller glace au chocolat. Detta tilldrog sig hans uppmärksamhet. Två eller tre gånger möttes våra blickar. Omsider öfvervann han sin blyghet och tilltalade mig:

— Det förefaller mig, monsieur . . .

— Att jag haft den äran att möta er . . . Ja, så är det, monsieur, och det återkallar för mig ett oförgätligt minne, nämligen första representationen af *Robert-le-Diable*. — Och så nämnde jag för honom professor Poncelet samt vår käre och illustre Meyerbeer.

Isen var bruten, och från detta ögonblick uttömdes aldrig vår språklåda. Christen Urhan, som lefde i en absolut ensamhet, syntes lycklig att ha träffat någon att tala med, hvilken ej gäckades med hans mysticism såsom kamraterna i orkestern och som på samma gång delade hans brinnande passion för musiken. Vi togo för vana att dinera tillsammans alla dagar och detta i god tid; sedan gjorde vi en promenad, operaaftnarna på boulevarden, de andra kväl-larne i Champs Elysées.

Hoffmann — men en katolsk Hoffmann — vore den ende, som skulle kunna beskrifva denne sällsamme man, hvilken hade lyckats att i en enda samma känsla förbinda sin glödande fromhet och sin kärlek till sin konst.

I denna fantasi och i denna själ fanns icke en atom af jordiskt slagg. Man kunde säga, att han lefde i en dröm och under ständig umgängelse med sin skyddsängel. När han talade med mig om de gamla mästarna, om en Marcello, Palestrina, Pergolese, höjde sig hans egen hänförelse ända till snille. För hvarje dag gjorde jag ett nytt steg längre i hans förtroende, men likväl hade jag en aning om, att det fanns i hans lif en hemlighet, en gåta, hvilken efter all sannolikhet jag aldrig skulle lära känna.

Mot slutet af april bemärkte jag en påfallande förändring i Christen Urhans sätt och hållning. Annars alltid så lugn, så herre öfver sig själf, lyckades han nu ej att dölja för min blick sin oro och inre rörelse. Hans lynne blef ojämnt, hans distraktioner voro otaliga, än irrade ett saligt leende på hans läppar, än rynkade han ögonbrynen och vände sig bort, liksom för att undslippa en plågsam syn. Under våra promenader tryckte han min arm understundom nästan med stormande häftighet; därefter kunde han bedja mig lämna honom ensam, och jag såg honom vandra med långsamma steg framåt och med hufvudet sänkt mot bröstet. När han åter närmade sig mig, stodo hans ögon fulla af tårar. Slutligen, en afton, då det icke var representation på operan, fattade han min hand och framstammade denna fråga:

— Är ni värdig Henne?

— Hvilken Henne?

— Ni skall få veta det sedan... kom med nu!

Han lät mig passera genom det mörka galleriet, hvilket ledde från passage d'Horloge till rue Grange-Batelière, midt genom själfva operahuset och der artisternas entré befann sig. Därefter vägledde han mig genom hela den labyrinth i den inre operan, där en profan nästan omöjligt kan hitta, samt lät mig slutligen hamna i en af salongens orkesterfautuiler.

— Det är då en repetition? frågade jag honom sakta.

— Nej, men en audition, en profsjungning, svarade han så tyst, så tyst och med en sådan rörelse, att jag snarare gissade än hörde svaret.

Upplysningen inskränkte sig till det oundgängligast nödvändiga: rampen samt här och där några gaslägor; ingenting mer. För hvar och en, som ej är van därvid, hafva dessa stora och vida, tysta och tomma salar med djupa rymder af mörker och skugga någonting ej blott ödsligt, men hemskt. Det är ett betecknande märke för nöjets mötesplatser, att så snart de stå tomma, tysta och icke upplysta, få de någonting dystert och sorgmodigt. En kyrka, hvars portar stängts, och där blott en enda liten lampa brinner i helgedomen, är och förblir alltid Guds hus. Dess enslighet, dess mörker och tystnad innebära likasom en fortsättning af de ord, som prästen talat till hjärtat och sinnet, af de trogues psalmer och af våra heliga ceremonier. En

teater, där det icke spelas, ger åt hela det omgifvande kvarteret en trist prägel och har ingen annan mening än det tomma intet. Förty det är så, att människan, huru hon än må bemöda sig, icke förmår utplåna hos sig själf aftrycket af sitt ursprung. Om hon afbrytes i sina fröjder, så återfaller hon i ledsnadens och tomhetens eviga botten. Om den aldra finaste tråd återför henne till sina odödliga öden, så behöfver hon blott gå till sig själf för att låna ett språk åt de heliga hvalfven, inom hvilka tystnaden råder.

En månads förtroliga samspråk med Christen Urhan hade i förväg gjort mig benägen för alla slags fantasier, och där jag nu satt i mörkret och tystnaden, kunde jag nästan efter behag framkalla bilderna af Cornelia Falcon, Henriette Sonntag och madame Malibran. Jag trodde mig i fjärran höra Oberons eller Friskyttens horn, donna Annas klagan, Margaretas spinnrock, Fidelio-kören, melodien till nunne-baletten . . . Men snart anlände kapellisterna i orkestern, de voro fulltaliga, och jag bemärkte Urhan vid sin notställare, hvit i ansiktet som ett spöke.

Några af abonnenterna i avantscenerna, fyra eller fem inflytelserika medlemmar af Jockey-klubben. I direktörslogen direktören själf, hr Léon Pillet, vidare Halévy, Véron, Nestor Roqueplan, Dupouchel samt, längst i fonden och till hälften gömd bakom herrarne, den mest tyranniska, den mest afundsjuka, den mest egenmäktiga bland drottningar, — den tidens operadrottning, Rosina Stoltz.

En kvart senare, och det förnams i orkestern och avantscenerna ett lätt sorl; därefter en djup tystnad. Jag såg framträda, förd af Ferdinand Prévost, en ung kvinna, hvars åsyn vid första ögonkastet var långt ifrån bländande. Med en växt, något litet under medelmåttan, var hon hvarken skön eller vacker, i dessa bägge ords vanliga mening; men på hennes rena panna och i den klara blicken tyckte jag mig återfinna en reflex af den hemlighetsfulla klarhet, hvilken för den yttre världen uppenbarar en osynlig värld. Hon gjorde på mig effekten af en landsflyktning från mina drömmars land, och jag har sedan endast behöft påminna mig denna afton utan morgondag för att förstå Meyerbeers ord om just denna samma kvinna: — »Det är det delikataste uttryck af den aldra mäst jungfruliga konst, som tänkas kan!»

Hon sjöng Alcestes aria: »*Divinités du Styx!* — Alices romans: »*Va, dit-elle . . .*» — Agathas aria ur Friskyttens:

La calme se répand...» Vidare, tillsammans med den redan något åldrade Lévasséur, duon ur Huguenotterna »*Pour sauver une tête si chère!*» samt slutligen tillsammans med Duprez den stora duon ur Vestalen.

Allt efter som hon fortfor att sjunga, erfor jag en mer och mer egendomlig känsla. Det var något liknande — jag kan ej finna bättre uttryck — en ängels smekning, främmande för all jordisk lusta och till och med för örats njutning, men som småningom genomträngde hela min varelse och ingaf mig en helt ny föreställning om rätta betydelsen af den så ofta hörda frasen: »så måste det sjungas i paradiset!» I denna okända sångerskas stämning blef musiken immateriel såsom bönen, och det föreföll mig, som hade en oemotståndlig magnetism dragit mig upp till den rena idealverlden för att där mötas med henne. Jag betraktade Christen Urhan, hvars magra ansigte upplystes af ljuset från hans notpulp. En spansk målare skulle ej ha valt annan modell för att uttrycka ett helgons extatiska tillstånd.

Tyvärre dröjde jag ej att märka, att hans och mitt intryck icke delades af någon. De få åhörarne, spridda här och där i salongen, visade tvärtom den unga sångerskan den mest afgjorda köld. Tydligt lydde de en gifven lösen, så vida ej möjligtvis deras sinliga och världsliga vanor gjorde dessa »boulevardiers» — själfva benämningen var dock ännu icke uppfunnen — otillgängliga för så rena rörelser. Snart blef denna motsättning mig så pinsam, att jag smög mig bort utan att afvakta slutet af profsjungningen.

Följande morgon, redan klockan 8, inträdde Christen Urhan i mitt rum. Denna natt hade gjort honom tio år äldre.

— Ah, hvilka förtappade och hvilka uslingar! utbrast han och hans röst lät som en snyftning... de vilja ej veta af henne! Men de äro henne icke värdiga. Denna första audition blir också den sista... Hvad mig angår, så har jag lagt in om mitt afsked. Jag kan icke, och jag vill icke hädanefter tillhöra någon annan än Gud. Paris och operan väcka min rysning. Likväl ville jag ej fly härifrån, utan att först trycka er hand!

Jag kände mig nästan lika upprörd som han.

— Ni hyser då en smula vänskap för mig? sade jag.

— Mycket... Ni var värdig Henne, Ni ensam förstod henne...

— Men säg mig då åtminstone, innan ni reser, ordet till denna gåta?

— Ja gerna . . . Jag är son till en fattig herde från trakten af Einsiedeln, och såsom liten brukade jag bära till klostret mjölken af våra kor och våra getter. Jag hade uppnått mitt tolfte år, utan att känna annan musik än visorna, som vi bruka sjunga bland våra berg. Men sedan någon tid märkte jag, att en af munkarne, pater Anselm, betraktade mig med en välvillig uppmärksamhet. En morgon ropade han på mig, ställde med godhet några frågor till mig och lät mig sjunga en af mina folkvisor. När han så hörde, att jag var sjätte barnet af en talrik familj, sade han:

— Vill du bli en af våra korgossar? Jag skall lära dig katekesen och musiken.

Detta var höjden af mina egna önskningsar, och jag mottog anbudet med ousäglig glädje. För mig började nu ett nytt lif. Jag biträdde, när han läste mässan, och fick deltaga i kyrkosången de stora helgdagarne. Jag fick lära mig studera i goda böcker. Religionen och musiken togo på samma gång väldet öfver min själ, och jag har aldrig kunnat skilja dem åt. Jag var så lycklig, så lycklig! Min dyre och heligt fromme beskyddare öfverskattade kanske mina musikaliska anlag, och han ville nödvändigt göra mig förtrogen med alla harmonilärans och kontrapunktens hemligheter. Innan han sjelf ingått i klostret, hade han varit den ryktbare abbé Georg Voglers bäste elev och spelade beundransvärdt nästan alla instrument. Efter hans råd valde jag altviolen och gjorde mycket hastiga framsteg.

En natt — jag var då aderton år gammal och det var julnatten — låg jag knäböjande framför altaret, och alla munkarne hade intagit sina korstolar, medan pater Anselm läste mässan. Jag skulle sjunga Palestrinas »Se Guds lam». Min fasta föresats var sedan en tid, att innan ännu denna heliga dag gått till ända, meddela min välgörare, att jag blott hyste en enda önskan i hela världen: få inträda i religionens tjänst, anlägga munkkåpan och inskränka till klostret hela min horisont, hela mitt lif.

Jag bad med brinnande andakt under påkallan af min skyddsängel. Och jag kunde tro, att han svarade mig, ty i samma ögonblick, efter orgelns preludium med en ström af harmoni, höjde sig en röst, en röst . . . ack, min vän! aldrig skall jag kunna göra för eder begripligt hvilken elek-

trisk gnista, som träffade mig! Det var himlen själf, det var ett gudomligt bådskap, som med ens förverkligade alla mina ungdomliga drömmar, hvori jag så många gånger sett Religionen och Musiken såsom ett oskiljaktigt syskonpar . . . Huru skall jag väl kunna beskrifva för er det tillstånd af hänryckning, hvori jag råkade? Jag fruktade själf att blifva vansinnig, och om det finnes i mitt utseende eller mitt sätt någonting konstigt, så härrör det från denna timma och denna natt.

Följande dagen uppsökte jag pater Anselm. Jag gjorde honom min bekännelse utan förbehåll och tillstod, att jag skulle dö af sorg, om jag blefve dömd att aldrig mer få höra denna kvinnoröst. Han berättade mig, att det var en ung, knappt tjuguarig flicka, kommen från ett fjärran land. Kvällen förut hade en man af mogen ålder och aktningvärdt utseende ringt på klosterporten, talat vid priorn och enträget anhållit, att hans dotter skulle få sjunga under midnattsmässan.

— Och nu, mitt barn, tillade patern, är det riktigt allvarsamt det, som ni säger mig?

— Aek ja, allvarsamt, allvarsamt . . . Om jag ej får höra henne mer, så blir det min död.

— Nå väl, tag er fjorton dagar för att öfverväga; sedan få vi se.

Fjorton dagar därefter, när han såg, hur jag aftynade, kallade han på mig och sade med dubbel innerlighet: Mitt barn, ni håller på att genomgå en kris, hvilken skulle göra eder ur stånd att tjäna Gud eller kanske till och med att lefva såsom förnuftig och hederlig man. Huru ren er kärlek kan vara, så förmår den att kanske förvandla vårt lugna kloster till ett fångsel och vår kåpa till en Nessusklädnad. Ni har tillräckligt stor talang att kunna taga er fram, men se här emellertid femtio louisdorer, som skola hjälpa er att se tiden an. Jag har full rätt att gifva er dem, ty de äro min egen tillhörighet . . . Jag har ännu icke sagt er allt; innan jag blef munk, lefde jag ute i verlden och var helt och hållet artist. Jag har hos min lärare, abbé Vogler, gjort bekantskap med de aldra flesta musikaliska konstnärer, som gjort sig ett namn i Europa. Här lemnar jag er bref till några bland dem, rekommendationer, som icke skola bli er utan nytta. Deremot fordrar jag af eder blott ett löfte: Förblif alltid densamme som ni är, i afvaktan på

bättre. Musiken kan vara en himlaboren jungfru, men också en farlig sirén. Skulle eder konst sätta er i beröring med teatern, så var på er vakt mot sirenen och var jungfrun trofast. Tänk ibland på Einsiedelns kloster, där edra ungdomsdagar förrunno, och på pater Anselm, som håller er kär . . .

I ett utbrott af from tacksamhet fattade jag hans händer och sade under tårar: — Ej blott lofvar jag att vara trofast, men äfven såsom frånvarande skall jag följa klostrets regler. Och för att ständigt hafva i minnet min föresats och mitt löfte, skall jag bortlägga mitt namn Wilhelm och kalla mig Christen.

Jag har hållit mitt ord.

— Men säg mig, återtog pater Anselm, på hvad sätt tänker ni återfinna eder idealiska sångerska, hvars namn ni ej ens känner?

Jag kände mig tillintetgjord; på detta hade jag icke tänkt.

— Jag känner det, tillade han småleende. Hennes far har meddelat det åt priorn . . . se här, tag detta! — Och han lämnade mig ett visitkort.

Två dagar sedan var jag borta, afrest. En af de konstnärer, till hvilka pater Anselm hade adresserat mig — han var kapellmästare i Carlsruhe — mottog mig med så mycken hjertlighet, att jag anförtrodde honom mitt sökande, min dröm, min galenskap.

— I edert ställe, sade denne, så vet jag nog, hvad jag skulle göra. I stället för att resa från stad till stad skulle jag fara direkt till Paris, och jag skulle försöka få en plats vid operan. Förr eller senare skall den unga sångerskan komma dit för att låta höra sig. Paris är en magnet, som ej kan motstås, och våra artister tro sig aldrig säkra på sin talang och sin framgång, förr än publiken i Paris bekräftat Europas domslut.

Jag följde hans råd. Väl mottagen af Habeneck, behöfde jag ej längre än i sex månader vänta på platsen som första altviol . . . Men ack, jag har i åtta år väntat på att få höra den stämman, som outplånligt inträngt i min själ, och som omstörtat mitt lif. Och nu i dag är jag olyckligare, än om jag hade förlorat det för allo.

— Hvarför?

— Har ni ej förstätt det? Emedan det var hon, som

sjöng i går och som, med rätta stött öfver detta otroligt ohöfliga mottagande, åter reser sin väg i dag, och detta med den förklaringen, att, erbjöde man henne än millioner, så skall hon aldrig mer återkomma och låta höra sig i Paris . . .

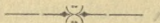
— Och ni?

— Jag återvänder till mitt kloster, som jag aldrig borde ha lemnat. Den här världen är alltför ond. Dessa föregifna kännare äro alltför mycket behärskade af simpla intressen, dåliga lidelser. Dessa teaterdrottningar äro alltför afundsjuka. — För mig finnes ingenting bättre än klostrets heliga tillflykt, och inom ett år skall Christen Urhan, »guds barnet i orkestern», såsom de kallade mig, vara helt enkelt broder Wilhelm. — Se så, ännu en handtryckning, och farväl!

Han skulle gå, men jag höll honom tillbaka. — Men säg mig då namnet på er sångerska? bad jag.

— Ja, hör det och glöm det icke; det skall snart för dilettanterna i Paris betyda detsamma som ånger, skam och samvetsförebärrelse . . . Hon heter *Jenny Lind*.

A. de Pontmartin.

Musikalisk revy

af

Volontaire.

K. Operan: Barberaren i Sevilla, Faust, Hugenotterna (repricer).
Konsertsången. Vasateaterns kassapjeser.

Kgl. Operans repertoire, där de egentliga mästerverken under senare tiden varit lättträknade, pryddes i mars af Rossinis yppersta buffa — modellen för dem alla — *Il barbiere di Siviglia*.

Eugène Beaumarchais' sprittande, lifliga komedi hade redan 1780 satts i musik af Paësiello, som därmed hade en lysande framgång. Sjelfve Beaumarchais, som fiende till dramatisk musik, med stort missnöje förnummit sin komedis operiserande, blef hänförd af den lätta lekande musiken och försonad med operationen. Också förstod Rossini mer än väl svårigheten af sitt företag. Han hade artigheten skriva och bedja föregångaren om tillstånd, hvilket denne, ehuru högst konsternerad, behagade gifva. På tretio, *tretio* dagar skrefs derefter den nya barberaren. Roms *dilettanti* råkade nu emellertid i lågor. Göra om Paësiello, hvilken skamlighet! Paësiello sjelf hade, ledsamt att nämna, sitt lilla finger med i denna röra. Rossini visade oskuldsfullt Paësiellos »tillståndsbref» för eho, som ville se det; sjelf fick han en vacker dag se ett bref från samme aktade kompositör, däri denne bad sina vänner »intet uraktlåta, som kunde öka nederlagets storlek, ty naturligtvis blir det ett nederlag.» Och ett nederlag *blef* det.

Bland tusentals ovänner hade den stackars Rossini endast ett försvinnande antal vänner, dessa till på köpet ej särdeles att räkna på, ty i detta samma Roma, där den nya »förmätna» operan nu var under inöfning, hade Rossini nyligen gjort fiasco under carnavalet, år 1815 med »Sigismondo» i Venezia, hvarvid kom-

positören, artistiskt sorglös, glad och munter under alla motigheter, underrättade sin mor om ledsamheten endast genom att sända henne ett brefark, hvarpå han ritat en stor butelj, (ital. *fiasco*). Efter nederlaget 1816 i Roma med »Torvaldo och Dorliska» fick stackars mamma Rossini ett nytt olycksbref, denna gång dock lyckligtvis med en *liten* butelj, *fiachelto*. Man kan tänka sig, hur ens vänner skola se ut, när man har gjort två så lysande nederlag slag på slag och därpå vill mäta sig med en erkänd storhet!

Hvilken afton den 26 december 1816! Just en »god och fridfull jul» för den stackars maëstron, som enligt tidens genanta sed måste spela pianot i orkestern. Kort efter spektaklets början, började spektaklet. Almaviva skulle ackompanjera sig sjelf till serenaden på guitarr. Serenaden börjar och — slutar genast, ty — o öde! — man hade glömt stämma gitarren. Emanuele Garcia-Almaviva måste nu göra det för öppen ridå. Man tänke sig den eldige spanjorens raseri och nervositet *framför* och den eldige italienarens *nedanför* rampen vid pianot! Också vred och bände den hetsige Garcia så häftigt, att — pang! en sträng brister, och nu måste han sätta den i ordning inför publiken, och hvilken publik! Skrattsalvor, kattjamningar, tuppgalningar och hvisselpip genomskära salongen likt fräsande blixtrar. Nu uppstämmes ändtligen serenaden, som denna afton bestod i en af Garcia upptecknad spansk folkmelodi, den Rossini för lokalfärgens skull inlagt i operan. Ack, han fick för sin lokalfärg! Publiken ville knappt höra den för dess öron främmande melodien till slut, stämde in och karrikerade de spanska koloraturerne på ett sätt, som gjorde den stackars hetlefrade Garcia halft vansinlig af raseri. Han knytte näfven åt en ärad publik och rusade ut. Figaro in efter denna lofvande början! Han hade i största ångest stått i kulissen under arians förspel, som åhördes med relativt lugn, lugnet efter stormen. Zamboni-Figaro hoppade nu in och — åh!

Publiken blef nu aldeles galen af skratt, ty — o ve! Figaro hade också en *guitarre*, hvars anblick så muntrade Romuli ättlingar, att — inte en not hördes af »Largo al factotum». Rosina utträdde nu på balkongen, och Rossini började andas ånyo, ty signora Righetti var publikens favorit. Händerna lyftes till en applåd, men signoran hade för brådtom, hon hann förut sjunga sin första replik, och glädjen stod högt i tak på nytt med en förfärlig skrattsalva. Hon hade ju också sjungit:

»Fortsätt, min älskling, gå på si så der.»

Rosina ut, Almaviva in. Icke en stafvelse blef nuörd af

mansduetten, under hvilken signora Righetti led helvetets qual, ty strax därpå skulle hennes stora aria komma. Glada rusade Garcia och Zamboni ut hvar åt sitt håll; dödsblek under sminket stapplar den glada lifiga lilla Rosina in. »Una voce poco fa.» Den unga signorans förskrämda hållning, hennes bedjande ögonkast, ungdom, skönhet och röst — allt bevekta den ryslīga publikens hjerta. Trenne långvariga applådsalvor helsade arians slut. Rossini måste nu upp från schavott till pianostol och buga. »Oh! natura», mumlade han därpå argt till signoran. »Tacka den, ni», hviskade denna till svar, »utan den hade ni fått sitta vackert still!»

Men — ack! Figaros åsyn kom därefter hvisselpiporna ånyo att skräna, och de höllo troget på under hela resten af akten, ökande sin styrka och häftighet, allt efter som finalen ökade sin, så att, när C:durstrettan med sin unison uppstämde, utbröt i salongen ett så helvetiskt oväsen, skrik, skral och skrån, att sångare och orkester, begge i forte fortissimo, blefvo formligt uttjutna och ridån föll under bullrets kulmen. Då steg Rossini upp, vände sig mot publiken, höjde ironiskt på axlarne och slog ut med händerna, hvarpå han gaf publiken en liten applåd. Publiken blef af denna pikanta pantomim så infernaliskt rosenrasande, att den — molteg.

Den sparade sig till andra akten, hvaraf icke en ton hördes. Det oväsen, som nu fördes, trotsar all beskrifning. En hedervärd romersk medborgare ilade hem efter sin — tupp, som instämde i det allmänna galandet men lär ändå, jämförd med de andra galningarne, visat en lofvärd moderation. Dessa andra hönshjärnor slogo med klaffar, stötte med käppar, lefde med lösa stolar (polismästaren var uppenbarligen skral i ämbetet), kastade ned plommonkärnor, byxknappar och allehanda mindre projektiler på scen och orkester, hvilka projektiler dock stundom hamnade i salongen, hvadan privata slagsmål och enskilda trätor samtidigt utagerades i denna fridfulla teatersalong. Ensam lugn midt i detta obeskripliga kakalorum, satt Rossini sjelf vid pianot, erinrade sig Beaumarchais' liknande öde, där dennes Barberare först gafs, fick och gaf en örfil vid utgåendet i korridoren, gick sen hem och lade sig. Sångarne och sångerskorna rasade och fasade i sina klädloger, men den ömhjertade Rosina-Righetti föreslog då, att man skulle ila till Rossini för att trösta il povero maestro. De mottogos af — Rossinis snarkningar. Han sof sött och ljuft.

Vid andra representationen tog den romerska publiken det icke öafna beslutet att *först* höra och *sedan* bedöma operan. Nu

vände sig bladet. Man lyssnade, lyssnade uppmärksamt och — applåderade. Romarne skulle ej varit italienare, om de icke till sist ryckts med af denna musik, skrifven liksom enkom för dem. Efter första aftonens *fiasco orribile* kom andra aftonens succès d'estime, tredje aftonens succès sans réserve, tills vid åttonde eller nionde representationen operan gick *alle stille*. Nu afbrötos operans melodier — men af hänförelsestormar, dånande bis och bravos, Rossini följdes hem om aftonen likt de gamla romerska triumfatorer vid strålande fackelsken. Efter sådana triumfaftnar gick Rossini i säng och somnade in — precis lika lugnt som efter första aftonens blodiga nederlag: »Jag har alltid tänkt, att Barberaren skulle göra lycka.»

Paësiello, som lefvat en tid i det ljufvaste känslorus, blef nu oangenämt frapperad af denna oväntade sakernas vändning. Han fick dock ännu en gång revanche. Ty de spirituella parisarne gjorde ett par år därefter precis som romarne: de hvisslade ut Barberaren, »ce chef-d'oeuvre de la musique française», som de efteråt uttryckte sig — lika omotiveradt för resten som fiascot. Paësiello och Paër, den i Paris varande italienske operans d. v. direktör, voro ej de bästa vänner, men »Herodes och Pilatus» etc. etc. Alltnog Paër ville nu hjälpa sin italienska kollega mot den ungdomligt framstormande Rossini, och som de franska kritikerna allmänt tadlade Rossinis barberare till förmån för Paësiellos »ce chef-d'oeuvre de grace naïve, de style, le miracle de simplicité etc.», hvad var naturligare, än att Paër upptog den fêterade operan för att krossa »den förhatliga imitationen(!)» Fördöljas må ej, att den framstående komp. till »Agnes» och »Le Maître de Chapelle» för egen del var ganska inquiet med anledning af de Rossinska triumferna, som började åka kring all världen och ställa alla andra i skuggan. Alltnog — »på flera utmärkta musikalskares begäran» uppfördes nu Barberaren i Sevilla af signor Paësiello.

Den gjorde ett *förskräckligt* fiasco. Voltaires landsmän förneka sig ej. Man återgick till Rossini, tjusades, hänfördes, hvarpå det sedan lät: »ce chef-d'oeuvre de la musique française(!).»

»Barberaren» har sedan alltid hållit sig kvar på Pariserope-
ran, på olika teatrar, senast Opera-Comique, der en representation med Van Zandt Rosina blifvit verldsbekant . . .

Många framstående sångerskor hafva utfört Rosinas mezzosopranpartier. Här finner man Albonis, Mamos djupa röster bredvid Cintis, Grisis höga stämmor, här finner man Adelina Pattis triumfer likt ett eko från Henriette Sonntags, i denna rol har

ock svenska sångerskan Henriette Nissen-Saloman 1844 gjort god lycka inför parisarne trots madame Persiani, som med sin allenastående koloratur sjöng rolen samtidigt. Bland öfriga mer bemärkta sångare, som i Paris bidragit till operans framgång, äro att nämna Rossini sjelf som Figaro (detta dock endast privat). För Carvalhos skull gafs andra akten på Théâtre Lyrique i slutet af 50-talet. Både Bosio och Carvalho fördunklades på 60-talet af Adelina Patti, enligt Rossini sjelf verdens yppersta Rosina, trots maëstrons förargelse öfver de friheter hon tog sig med partiets vocaliser. Rosina är nämligen ett mezzosopranparti och Rossinis fiorityrer i sammanhang dermed. Men Patti, som är hög sopran, lade med svåger Strakoschs (som Rossini se'n inte kunde få) hjälp om partiet, lät bli låga a och giss, tog i stället höga eiss och E och vände alldeles upp och ned på blomsterkorgen. »*E divina, ma* — — —» sade också alltid Rossini. Rosina har för öfrigt för Patti varit en källa till tusentals framgångar och — förargelser, bland de sistnämnda ingen värre än den »att hon endast var Rosina i allt.» Då blef Patti rasande, stormgrät i kulissen åt de stormande Rosina-applåderna och sprang i fullt vredesmod upp i sin klädloge. »Hädanefter skall jag spela Valentine, Margareta, Donna Anna, jag — jag — är — är — ingen — — bu-hu-hu-hu-huffa — — —»

* * *

Fröken *Petrinis* Rosina är en täck aqvarell i matta, bleka men rätt distinguerade och väl valda färger. Denna sourdine börjar redan i det vokala föredraget, som ledigt och väl gjordt är idel konsertsång. Röstens klingar spröd och kall, Rosinas känslor uttryckas nog, men ej med den spanska bris, som glänser i partiet. Entréarian är redan af kompositören gjord väl kall och tvärsäker, föredraget måste här ila kompositionen till hjälp och teckna i mer smekande färger den unga, förtryckta flickan, hvars triumfrop komma omotiveradt tidigt och strida mot karaktersteckningen. Denna aria har aldrig hos oss sjungits efter Rossinis noter, naturligtvis blef detta icke fallet nu heller och kunde ej blifva det, när arian är skriven för mezzosopran och fröken Petrini sjunger sopran aigu. De extrabrodier, som af den unga sångerskan i denna aria utfördes, lände henne till heder, koloraturkaskaderna porlade luftigt och graciöst. I sin helhet öfverträffade arians utförande mycket den senaste Rosinas, d. v. s. fröken Andersson, som inlade mer nerv i sitt spel, ehuru ej ens hon

var en fullblodig Rosina. Åtskilliga grepp i scenerna med Figaro och doktorn voro talangfullt inlärd, men framträdde väl enstaka och utfördes äfven de för salongsmessigt. I finalen svek den svaga stämman, särdeles som Rosina under början måste sjunga i fonden. Orkesterns barbariska »ackompagnement» gjorde sitt till också. För sångscenen hade frk. Petrini valt Lindas stora aria ur Donizettis likalydande opera, ett temligen fult musikstycke, men som för denna Rosina visade sig högst praktiskt, emedan det ockrar på höga tonsteg och staccativocaliser (rolen skrefs för Persiani, hvars specialitet låg i dylikt). Arian gafs i tekniskt hänseende charmant, de yra staccatitoner hvirflade som äppelblom i vårstormar. Uttrycket var däremot lika med noll, arian föredrogs helt och hållet tribunmessigt. Därigenom förfelades åtskilliga fina och muntra pointer, som af Trebelli t. ex. skarpt framhölls under hennes roliga återgifvande af Carmens habanera med allusioner på Lindor och Bartholo.

En erinring om Fritz Arlbergs excellenta Figaro fick man i elevens. Hr *Linden* tycktes oss åtminstone vid 3:dje representationen spela sin rol med stor lycka. Han förmedlade berömligt den nästan alltför stora Arlbergska prydligheten med Robert Ohlsons väl domestikala utförande af titelpartiet, var groft nonchalant och örfilstäck på det naturligaste sätt, på samma gång som vig, listig, smidig, full af tusan. Vid 3:dje rep. gick arian i dramatiskt hänseende förträffligt, endast i prestot saknade hr L. sin mentors unika tungfärdighet, men alla andra ställen fingo vederbörliga tributer i föredraget, särdeles »Figaro, Figaro, Figaro, Figaro» och »kärleksintriger, dem jag förtiger.» Hade blott detta lifliga och uppmärksamma föredrag uppburit en duktigare röst! Figaro är ett bravurparti för hög baryton eller baritenor, till och med tenor (O. Strandberg har sjungit Figaro bl. a.). Men med så föga favorabel röst åstadkom hr L. genom intelligens och påpasslighet rätt drastiska effekter, särdeles i den stora finalen, som från början till slut gjorde den unge sångaren all heder. Äfven i sista akten hade hr L. många goda ställen, särdeles i trion med dess muntrande älskogskarrikerande. Vi kunna ej annat än anse hr L. som en af senaste tidens allrabästa Figaro. Glaset är litet, men han dricker ur sitt glas.

Hr Arlberg har ock utfört Bazils rol, som nu gafs af hr *Johanson*, äfven han ur dramatisk synpunkt högeligen berömlig. Flera roliga smådrag kryddade framställningen, som äfven hedrar hr Josephson, hr sångmästarens mästare. Blott det lilla draget att titta i nyckelhålet, när han hör någon bullra i farstun, var

högst väl funnet, karaktärsenligt och fint komiskt. *La calomnie* fordrar visst ett starkare basunande än det hr J. förmädde åstadkomma, hans högre toner drucknade dock ej, hvilket hände med det lägre registret, särdeles när orkestern började väsnas. Quintetten lände honom till mycken ära, den löjliga sista entrén utfördes med kostligaste malice och räflug ironi under enfaldens påtagna masque. Hr Johanson hör till operans bästa hopp.

Hr *Strömberg* hade som Bartholo den genanta ställningen att efterträda Uddman och Janzon. Hr S. gjorde sitt bästa, som i många fall var godt nog, ehuru den omsorgsfullt uttänkta framställningen ej alltid verkade full natur, utan smakade litet artificielt. Sångpartiet utfördes förvånande lyckligt, den stora karaktärsarian lände hr S. till stor heder, äfvenså den lilla visan, der Uddman i världen var så rolig. Det något torra och tröga i framställningen torde framdeles komma att lätta på sig, då hr S. mera kommer in i den komiska operans repertoire, inom hvilket område sångaren hädanefter torde böra uteslutande användas och där han f. n. är den ende bland personalen som kan tillfredsställande utföra en basbuffarol.

Hr *Strandbergs* *Almaviva* var en öfverraskande god *étude* inom baffen. Han hade öfvergifvit den Sällström-Arnoldsonska traditionen och närmast sig den italienska, sådan som t. ex. *Ciaffei* fordom framstälde den i Stockholm. Att den grefliga värdigheten därunder förspilles i finalen, hvaröfver man klagat, kan skrivas på räkningen af hr grefvens utmärkta — komedianttalang. Hvem kunde tro det om hr Strandberg! Han är mycket rolig i bägge förklädnaderna, ej minst som don Alonzo med sina lustigt attraperade Bazilsfasoner. Hela den dramatiska delen var en ära för hr Strandberg, som därmed vida öfverträffade sin närmaste föregångare i rolen, hr Ödman, hvilken senares sång genom bredare ton och ledigare teknik i sin tur öfverträffade hr Strandbergs, hvilken i anseende till hofkappellets tordön ej alltid får göra sig gällande. Med öfning och nit torde framdeles koloraturen komma att bli bättre, röstklängen att förstärkas, särdeles om hofkapellet ackompanjerar ordentligt, hvilket ej var fallet vid reprisens premiére, då man äfven slarfvade med ouverturen och tempestan särdeles den förstnämnda på ett sätt, som ej är hedrande för den — tyska nationen, af hvilken hr Nordquist på senare tider lånat så många medlemmar till svenska hofkapellet. Äfven första finalen gick denna afton på sin hals, ett nytt bevis på hr Nordquists alltmer framträdande beklagliga skötesynd att gifva ofärdiga operor.

Fröken *Oselios* tredje gästspel upptog till börja med hennes

kända roller i Mefistofeles, Carmen o. s. v. och innebar intet nytt utöfver hvad vi i dessa spalter förut nämnt om hennes förträffliga, men högst ojämna framställningar. Till sångerskans heder må emellertid nämnas, att hon sökt mildra några af de mest stötande cynismerna i sin Carmen och sina begge Gretchen-trädgårds-scener, af hvilka den i Gounods opera sista gången spelades något mer à la Goethe än i December, hvilket mer än väl kunde behöfvas, hvaremot den vokala prestationen icke stod på samma höjd nu som då. Särdeles balladen om kungen i Thule fick denna senare gång ett i musikaliskt afseende rent af otillfredsställande utförande. Portamento är en god sak, men dess öfverdrifter låta illa. De granntyckte, musikförståndige och eld-blodige italienarne skulle ha hvisslat ut en sådan balladsång. Nyanseringen lemnade ock denna afton mycket öfrigt att önska; något jämntjoekt och ointressant hvilade öfver sången. Frk. Oselio har icke många naturliga förutsättningar för Gounods opera utom sin smärta figur möjligen, hvadan det i alla fall är duktigt af henne att ej värre misslyckas däri. Ett parti, som mycket bättre lämpar sig för sångerskan, är Meyerbeers Valentine, där hon i utlandet, exempelvis Berlin, gjort god lycka, om ock ej som Jenny Lind i världen väckt fanatism. Men det gifves ej mången Jenny Lind. Och måhända ännu färre systrar till Cornelie Falcon, Valentines stora skaparinna på Pariseroperan år 1836, hvarvid Madame Dorus-Gras sjöng Margot, Adolphe Nourrit fils Raoul de Nangis, Levasseur Marcel. Vid premiären i Stockholm några år därefter sjöngos dessa roller af resp. damer Ström, Gelhaar, hrr Günther, Beletti. Utom den ännu ridderligt ungdomlige Julius Günther torde alla dessa ha skattat åt förgängelsen, den charmanta drottningen — Mathilda Gelhaar f. Ficher förlidet är — men ännu lefva den täcke pagen Urbain och den elegante grefve de Nevers — gumma och gubbe numera, resp. frk. Mina Fundin och hr Isidor Dannström. Döda äro ock Saint-Bus — hr Fr. Kinmanson, Meru — N. W. Almlöf, Tavaunes — Olle Strandberg (dock icke utan att dessförinnan ha knipit Raouls rol från sin vördade mentor, hr Günther). Ännu en bald riddare är vid lif — herr Sundberg.

»Hugenotterna» gäfvos f. f. g. 1842 i början af Maj. Teaterdirektionen hörde till de sparsamma och var ej populär. Den förhöjde anseeligt biljettprisen till dessa föreställningar, hvilket bland annat hindrade Aftonbladets Orvar Odd att bese operan, enligt egen bekännelse i ett litet för resten ganska dumt causerie. »En hel krona utöfver det vanliga priset!», klagar den ekono-

miske causeuren hos hr L. J. Hjerta, »därtill under en så lång opera, att man måste dricka 2 glas punsch (!) och bjuda damerna glacer och konfekt, åtminstone konfekt (!), allt för att ha tråkigt mellan 6— $\frac{1}{2}$ 12 och åhöra några få lyckade nummer». Premiären lär verkligen ha räckt så länge, ehuru i annonsen slutet utlofvades $\frac{3}{4}$ 11. Detta öfverskridande af den annonserade tiden händer som bekant ej sällan ännu vid samma teater. Mot vintertiden samma år annonserades operan sluta $\frac{1}{2}$ 11, alljämnt med början 6, hvilket bevisar att den tidens Stockholmare — stego tidigare upp om morgnarne än nutidens. Maj 1842 var emellertid ganska varm, hvadan Hugenotternas åskådare betänkligt glesnade, till trots för direktionens slughet att upplåta den s. k. Barnteatern till särskildt café för glacer, theer, smörgåsar och kallt vatten. Direktionen i sin oskuld hade kalkylerat, att 12 fulla hus till extrapriser skulle betäcka de »betydliga omkostnaderna, som för hvarje representation ställa sig dubbelt mot vanligt», men den gubben gick inte, hvaröfver det otäcka Aftonbladet med sin causeur-ekonom jublade på ett för direktionen ytterst retsamt sätt.

Pressen upptog operan temligen kallt. Somliga tidningar funno henne så »invecklad och lärd, att man måste höra den flera gånger». Det oaktadt förmodade högst få af dem åstadkomma en närmare analys. Så lärd var operan, så olärda tidningarne.

Den stackars Backmanska direktionen — föröfrigt lika dum som snål — hade utlyst Hugenott-premiären till 2 maj. Ånyo förargelse hos tidningar och allmänhet, hos hvilka direktionens impopularitet på förhand dödsdömde Hugenotterna. 2 maj! En operapremière på 2 maj! I tidningarne uttalades de allvarligaste farhågor: solisterna skulle minsann ej 2 Maj sjunga för vackert, kåren »gå i målbrottet» och baletten — hur den skulle ta sig fram en 2:dra maj »därpå törs man ej ens tänka»! Och publicum!!!

Detta tilldrog sig i den »gamla goda tiden», som nu kallas »den romantiska». Snygg romantik!

Allt för lärd ansågo de flesta pressalster musiken. Melodimotiven ansågos för trånga och för mycket använda i »omstafningar och förklädnader», recitativet voro för många och »svåra», det hela »för mycket». (Hvad skulle man den tiden sagt om Wagners reciterande musik? Oh!) »Robert» ansågs allmänt för långt bättre, således tvärt emot efterverldens domar. Endast det af Bernh. von Beskow ledda »Svenska Biet» hade en numera nå-

got så när antaglig recension öfver den då nya operan, ehuru äfven där Robert spökade och bl. a. brindisin i Robert ansågs för mer än brindisin («Orgia») i Hugenerna, som »splittrade intresset genom olika taktarter». Orkestern ansågs alltför väldigt utrustad. Allt var »för stort».

Angående utförandet får man af tidens press höra, att inöfningen (under hofsångaren Berg) varit god. »Mlle Ström» hade dock varit otillräcklig som Valentine liksom hr Günthers svaga och låga tenor för Raouls höga herosparti, men den senare hade sjungit med »vanligt behag» och »uppbjudit all sin förmåga» i det honom öfvermåktiga partiet. Särskildt romansen, »en af styckets få melodier (!)», hade han sjungit bra, ehuru den transponerats ned ett tonsteg, »till mehn för altviolen». Spelet hade varit godt, men apparitionen för obetydlig. Drottningen ansågs vara den bäst gifna rolen, Gelhaars behag och koloratur voro der ypperliga. Pagen var ock bra, ehuru »m:lle Fundin» ansågs »ligga öfver melodien». Falskt sjöng ibland äfven den tidens Nevers, hr Dannström, men urskuldades, enär partiet var »för svårt i sina tråkiga recitativa af ändlös längd». Bra såg han ut, bra hade han spelat. Bland herrarne tog dock hr Fr. Kinmanson priset för sin Saint-Bris, och man beklagade att icke denna ädla figur och röst gaf Marcel, der hr Belletti vid premiären lär gjort ytterst dåligt intryck genom »buffaspel» (!) och »skräplig sång». Skarpa recensioner vankades, hvarför tidens Bellettianer arrangerade om en lagerkrans' inkastande, omtaladt dagen derpå af tidningarne i de giftigaste ordalag. Till hösten, då operan gafs två gånger i december för klana hus, hade hr Belletti modifierat sin klandervärda Marcel, men »kom ej ut med de låga tonerna, hvilka måste sjungas af hr Fr Kinmanson (?!) »Körerna voro då som nu klana och i »Rataplan», hugenottsången, tillråddes direktionen att låta de katholska riddarne Sundberg, Strandberg, Almlöf o. s. v. sjunga med — dock bakom scenen. Femte akten gafs då i sin helhet, hvarvid hr Dahlquist innehade konungens af Navarra stumma rol. Bravurarian i denna akt »gick ej» för hr Günther. Trion beundrades med skäl som sublim af Beskow, numera utsluter man den. Så går tiden framåt.

Populär blef ej operan på hela 40:talet, ej ens med Jenny Lind som Valentine. Dess äldre broder Robert hörde däremot till publikens »första favoritstycken» (jemte Lucie), och trodde en tidning det bero på »diablerierna» i den förstnämnda och på »känslan» och Jenny Lind i Lucie. Trots alla omkostnader fick »Hugenerna» snart nog nedläggas, en vredgad tidning spådde,

att det skulle bli för »evigt». Tidningen nedlades snart »för evigt», men den häcklade operan lefver och skall lefva.

Angående operans öfriga öden å svensk scen taga vi oss friheten hänvisa till föregående årgång af denna tidskrift. En sagnadeus offergård må här nedläggas vid fjolårets unga Valentine — Klemmings för tidigt redda grift. I denna rol hade hon tagit ett stort steg framåt och lofvade bli ett verkligt stöd med tiden för de stora hjeltinne-rolerna inom opera-serians område. En lycklig framtid strålade henne till mötes, men — hur mycket lyckligare är ej den unga sångprestinnan nu, ingången i det allra heligaste!

Fröken Oselios Valentine de Saint-Bris har af pressen fått det mest skiljaktiga mottagande. Somliga blad andas hänförelsens högsta eld, andra predika bot och bann.

Här funnos ock i ovanlig grad sammanflockade en mängd förtjenster och en massa fel.

I andra akten visade sig Valentine på parktrappan i en illa sittande ridkostym, påminnande om en lindanserska, ej ens ridspöet fattades. Mademoiselle de Saint-Bris på audiens hos Hennes majestät Drottningen af Navarra med ridspö i hand! Och hvilken révérence de cour! Den påminde osökt om när små flickor leka främmande och ha sina »barn» med sig: »Nig nu, lilla Elta; ti tå del ja!», knipande de små olyckliga stelbenta dockorna om magen, bøjande dem framstupa. Fröken O:s olyckligt stupande gång gjorde sig i denna scen ofördelaktigt bemärkt vid sidan af fru Östbergs korrekta uppträdande. Med sitt: *Ah non resta per me più speranza!* började frk. O. för aftonen sina rampattacker, som sedan kommo igen i hvar akt och består däri, att sångerskan hastigt skiljer sig från de andra och prestissimo tager plats öfver lampraden, vanligen utsträckande venstra handen inåt salongen med de tre mellanfingrarne ihop, tummen och lillfingret ursinnigt stretande hvar åt sitt håll. Spelet i denna akt var tokigt. Valentine bör mer beherska sig inför denna massa nyfikna blickar, och hennes smärta bör ännu vara den halft försagda ungmöns. Frk. O. fick accenter passande Venus vid Tannhäusers jordlängtan: Så gå eländiga, du har mig aldrig älskat då etc. Den präktiga rösten gjorde i ensemblen god verkan, ehuru passagera föllo tungt vid sidan af fru Östbergs, en mindre väsentlig sak, för resten.

I tredje akten är duetten med Marceal Valentines enda göra. Det inledande recitativet fraserades utmärkt, italienska språket uttalades med stor tydlighet, ehuru italienarne sjelfva ännu ej

hunnit till det pikanta uttal af vissa konsonanter, som man emellanåt fick höra. I duons början var intet att anmärka utom mot trio-stället, som bör sjungas dolce, ej pathetico. Larghettot lände frk. O. till stor heder, hennes låga toner gäfvö här ypperlig effekt, man märkte elden slumrande under askan. Den artistiska andhemtningen var här att rekommendera. I föredraget skulle något mer frid stundom varit af nöden, annars var det att loforda. Ypperligt sades stället i allegrot: *Ah Marcello una io son che vadora* och det höga A utslungades med den intensitet, som slug sängkonst och lifligt sinne ihop förmå åstadkomma. Dolcesatsen i f:moll:allegrot föredrogs utmärkt vackert, att sångerskan ej förmådde som Anna Klemming uthålla höga C. flera takter under Marcells bravur-thema, anse vi mindre väsentligt, hon sparade detta till slutet, då det ljud mycket klart om ock ej med denna äkta sopraklang som Klemmings eller Pyks. Föredraget var i strettan ypperligt. Men nu hände något styggt. Efter Valentines med skäl applåderade sortie, kom ett hvitt spöke ut ur kapellet, gjorde en ful nigning för parkett, och försvann derpå — — —. Var det kgl. teaterspöket, eller, gudar! — var det S:t Clarae nunna?

Frk. O:s minspel i finalen var ganska lyckad, äfvenså under sammangaddningen i fjerde. Hela hennes uppträdande i aktens första hälft var så till säng som spel förträffligt och af ytterst lofvande art. Detta löfte sveks dock.

Vi skulle helst vilja antaga, att någon hastig indisposition åstadkom denna tråkiga förändring. En så energisk artist bör ej rygga tillbaka för rolens höjdpunkt. Detta gjorde emellertid frk. O. och släppte aldeles bort sin Valentine. En klok skådespelerska utför denna scen med vissa gradationer. Nyss kommen från sin ädle, beundrade om ock ej älskade makes armar, bör Valentine i duons början ännu vara litet skygg, tillbakadragen, det onda samvetet bör ännu tala. Först vid »*non partir*» bör effekten bli starkare, ehuru ej ännu glödande, ty det första allegrot: *Se mi abbandoni certa é tua morte*, andas ännu blott rädsla och bedröfvelse. Först mot styckets slut bör detta inträffa, då det onda samvetet talar för sista gången i ett nervöst recitativ: *E se t'ascatto nol sono al*, hvarpå det stora crecendat börjar, som slutar i det passioneradt praktfulla utropet: *Odi — — — io t'amo*. Fröken O. förderfvade verkan af detta ställe genom att alltför fort taga fatt på Valentines stora passion, och ej i det föregående skickligt manövrera stegringen. Så ock i rent yttre hänseende. Redan från början uttömde hon sina icke

synnerligt rika plastiska resurser, tåg redan i de första takterna fatt på Raoul, sprang till dörren och sträckte ut armarne o. s. v. På det viset försvagade hon sjelf fortsättningen af sin framställning, hvars energi ej fick behörig relief genom en mildare början som bakgrund. Olyckan blef så mycket större, som sångerskan icke visade nog omvexling i sången, skådespelerskan ej nog uppfinning i spelet. Det var kraftigt och duktigt, men för groft och jämntjockt utan dessa intelligenta detaljnianser, som ställa de stora penseldragen i så skarp och träffande belysning. Därtill kommo tekniska brister, som förvånade. Gestikulationen var kantig och hållen i fattig stil, mimiken stelnade med hvar takt i stället för att alltmer lifvas, särskildt det sista afgörande stället, som Anna Klemning gaf så dramatiskt, var olycksaligt matt både lyriskt och sceniskt: »*Raul — serai trofitto — pieta — io moro*». Att sångerskan icke kunde konststycket »le tomber roide», anse vi mindre väsentligt, enär detta knep ehuru teatraliskt effektivt, alls icke är naturenligt; men å andra sidan äro frk. O:s dånningar i 3 tempi det ännu mindre, säffiga och försigtiga som de voro. Uppvaknandet, skriet och nya dändimpen efter Raouls flykt vid ridåns fall utfördes så tafatt och vensterhändt, att andan här dessvärre alldeles icke krönte verket. Applåderna ljödo också med ovanlig tunnhet efter denna akt, särdeles den fjärde inropningen var oerhördt klen. Helt annat ljödo de vid de 6, 7 inropningarna af Anna Klemning, som, ehuru novis i denna scen, öfverträfvade sin gamla rutinerade konstsystemer.

Härmed kunde nu åskådarna ha hemförlofvats. Femte akten är ju rakt ingenting med tre fjerdedelar uteslutna, sång och spel så matta, regien så dålig som vid denna representation. Att frk. Oselio icke i en sådan 5:te akt kunnat reparera 4:de aktens succès d'estime, är naturligt, men hade akten gifvits helt, så hålla vi det för ganska troligt, liksom vi hålla prisförhöjningen till denna föreställningen för otroligt onödig.

Orkestern spelade operan visserligen bättre än i fjol vid samma tid, men gjorde ej heller nu tillfyllest. Blåskören lät flerstädes jämmerligt och ej så stämningsfullt som vederborde. Den fula manssången öfverdöfvad af ackompanjementet, hvilket var ett fel, men ett tack värdt. Seignenrerna hos greffen de Nevers sutto alla inne med sina toner, hvar veta de väl ej en gång sjelfva, efter de försökte ta fatt på dem. Hr *Nygren* lyckades det dock ett par gånger klämma fram ett par vackra toner, hr *Rundberg* gjorde denna afton inga tuppar, alltid en negativ förtjenst, hrr *Sellman* och *Malmjö* sågo bra ut liksom ock

hr *Linden*, de förre sjöngo rent, hr *Sellman* särskildt i 4:de akten med mycken aplomb och ståtlig hållning, ett mönster för kollega *Ödman*, men ingen låg i sådan fejd med orkestern som hrr *Linden* och *Strömberg*. Hr *Lindens* recitativ äro svåra och mindre falskheter därför honom tillätna, men sådana som när två tåg skära ihop — — — basta!

Hr *Strömberg* som den ärlige *Maral* borde ej sjungit falskt, men han spelade desto bättre. Hr *Sellergren*, som dock har något mer röst, borde nu öfvertaga *Maral* och en ny *Saint-Bris* anskaffas. Hr *S—n* har alltid litet svårt att komma i håg upporsgrefvens många och långa haranger, men ger i öfrigt rolen så bra som ingen sedan *Behrens*.

Socket i botten — damer *Östberg* och *Karlsolm*, som alltmer närma sig idealet i teckningen af *Valoishofvet*, också ett slags historieskrifning. *Margareta* är dråplig, när hon pyntar sig vid urnan tills *Raoul* skall få sin syn igen, draperar släpet och justerar sig »pour plaire». Åt små flickor, som lyssna vid dörrar, säga mammor: »akta dig, du får röda öron!» *Margareta* var i sin ungdom mycket odygdig, lindrigast sagdt, och hon lyssnade vid dörrar. Fru *Östberg* hade ingenting glömt af sin allm. historia, ej heller det där. Öfversättningen af drottningens tira der äro stundom oafsigtligt ekivåka. Hvi talar h. m: om *Valentine* som »*Raouls* älskarinna». Nog var majestätet frivolt, men det hade ock sin värdighet. Käresta, högt älskade, menar hon. Skilnaden mellan det och »älskarinna», var nog ej h. m: obekant.

Charmanta blommor och ovationer åt aftonens hjeltinna — som mot alla menliga beräkningar blef den *svenska* sångerskan. Svenska D. B. och fru *Östberg* gratuleras!

* * *

Filharmoniska sällskapet hotar betänkligt att taga lofyen af den gamla hedervärda Musikföreningen med dess lika gamla och lika hedervärda sångerske- och sångarekrafter (där den relativa ungdomen utgöres af — k. operakören). Till straff därför beslöt Musikföreningen att förstöra marknaden för sin yngre, rysliga kollega och gaf till den ändan en plötslig repris af *Berlioz'* *Faust*, d. v. s. ena aftonen var det föreningen, som gaf legenden med biträde af k. operan, andra gången var det k. operan, som gaf det med biträde af musikföreningen. Men meningen var lika god. Och utförandet lika dåligt. Detta utvisade nämligen en

omisskännelig dekadans. Rösterna voro gamla och slitna, samsjungningen bland herrarne, trots operakoristerna, allt annat än hårfin och eget nog, sjelfva orkestern gaf ej sina deliciösa partier med samma finess som förr. Solisterna redde sig bättre, ehuru fru Edling och hr Strandberg föreföllo medtagna af forcerad tjänstgöring. Mefisto stod stark, han har medikament för allt ondt såsom apothekare och mot allt godt som demon. Den pikanta, ehuru vid träget upprepande monotona serenaden, sjunger hr Smith nu som förr med sann diabolisk kulör, som ej ens förnekar sig i fonografens fräsningar och gnissel, obligataccompagnement från hemorten, Mefistos icke tolkens.

Följden af denna konkurrensslughet blef, att det stackars Filharmoniska sällskapet sjöng för — proppfulla hus, utsålda långt i förväg. Man har förundrat sig öfver, att k. hofkapellet ej ens för *Sebastian Bachs* skull ville medverka vid *Matheuspassion*. Ack! det fins andra passioner —!

Emellertid spelade det Dahlska kapellet mycket bra sin Bach, mycket bättre än k. hofkapellet skulle gjort kanske. N. W. Gade hade ju ock inspirerat det danska kapellet, bland hvars ledamöter violinisten under en aria särdeles utmärkte sig. Den lilla ouvertuna gafs med godt samspel, ackompagnementet var fint och harmoniskt, det hela lädande hr Balduin Dahl till mycken heder.

Heder hade ock sällskapet sjelft af sin andel, trots det att införningen af kända skäl måst grufligen påskyndas.

Naturligtvis förminskade den korta samöfningstiden med den amhulerande orkestern harmonien i ensemblenummer, men de egentliga prøfvostenarne, a capella-koralerna, utfördes på ett sätt, som i högsta grad hedrade sällskapet och dess energiske hr Hallén. Icke ens den olyckliga omständigheten, att några mer rutinerade än klangsköna fruntimmersröster inlade litet skärande mesing i dessa koraler, förtog deras totalintryck, som var af rätt väljudande, ren och harmonisk art. Ett godt prof på hr Halléns instruktörtalang bildade replik-körerna, hvilkas ansenliga svårigheter på ett lysande sätt öfvervunnos. Till och med herrar småpojkar från Östermalms skola utförde sitt lilla parti med den äran, ehuru ps. 94 andra gången uteslöts. En del af publiken trodde dessa småbarn skulle föreställa änglar — i körerna nämligen. Det gläder oss att nämna, att änglarne i allo uppförde sig sansadt och gentilt, ehuru det nog var en gruflig prøfning för mer än en af dem att sitta stilla så länge, uppflugna kring predikstolens barriere och utsatta för publikens faderliga kontroll.

Änglarne voro frodiga och rosenkindade, somliga utstyrda i båtsmanskostymer och skridskostöflar. Hr Hallén hotade dem skämtsam samt med ena knytnäffen före början, hvarpå änglarne svarade honom med glada blickar och breda småleenden.

Bland solisterna utmärkte sig främst hr *Strandberg*, som gaf evangelistens temligen taktlösa, ansträngande, reciterande parti med god artikulation, värdadt sångsätt och mild tjusande tonklang, korteligen alldeles som sig borde. Hr *Holms* sträfva basbariton gaf illusion åt Pilati parti, men passade mindre för första delens recitativ och aria, där röstens utvecklade beskaffenhet också var ett hinder för full verkan. Fru *Edlings* sköna röst föreföll vid första konserten ansenligt fatiguerad, men hade repat sig till extrakonserten, hvarvid den utmärkta sångerskan särskildt i arian »Förbarma dig» nära nog rörde publiken till tårar genom sitt känslorika, poetiska föredrag och sin ädla ljufva timbre. Vid denna konsert var hr *Lundquist* någos hes, hvilket förtog verkan af hans storartade sång i Jesu parti.

Med denna konsert har Filharmoniska Sällskapet inlagt stor förtjenst om det svenska konsertlivet. Det har i sanning varit en skam, att sådana konstens monumentala jätteverk som Bachs oratorier icke införlivats med den inhemska musikodlingen. Filharmoniska sällskapets ära blir dessutom fördubblad, då man erinrar sig de svårigheter, som uppställt sig mot verkets utförande, svårigheter, hvilka sällskapet med sin hr Hallén i spetsen besegrat på ett exemplariskt sätt.

Att denna musik har sina modiga 200 år på nacken! Man skulle nästan icke vilja tro det, så lefvande är den än i dag. Denna lyckliga omständighet orsakas främst af den dramatiska prägel, som hvilat öfver arbetet i dess helhet, särdeles dess andra del. Redan introduktionskören sätter åhöraren nästan med våld in i den tragiskt storslagna, djupt gripande situationen: Kristi vandring till Golgatha. Samma dramatiska accent genomgår folkmassans korta replik-körer, hvilka ännu i dag äro öofverträffade i naturlig ton på samma gång som i musikalisk affattning (detta senare till skilnad från nutidens Wagnerism m. m.) Att lärjungarnes körer skrivits för blandad kör synes oss däremot mindre naturligt, då ensam manskör här naturligtvis varit det rättaste. De äro dock så sköna, att man knappt får tid göra denna reflexion för all den rika skönhet, här strömmar en till möte. Detta senare är i synnerhet fallet med koralerna, arbetets höjdpunkter. Synnerligen de af orkesterna icke beledsagade göra ett i all sin enkelhet nära nog himmelskt upplyftande, rent

och idealiskt intryck. En koral sådan som: »Och Herdens röst jag känner, som ropar mig vid namn» gifver i sjelfva verket jordens barn en försmak af de heliges sånger bortom tiden, den för åhöraren in i musikens allra heligaste och visar dess frändskap med andeverld och gudomlighet, denna musikens konst, som så ofta neddrages till idel öronfågnad, till sinlig lust, till synd och skam, här strålände af idealiskt skimmer, gripande människans innersta hjertefibrer med helig rysning, ledande tankarne hän öfver molnen till sällare verdars lycksalighet.

Arbetets 200 år märkas i någon mån i ariorna. Här undgår Bach ej en Händels eller Haydns öde. Alt och basariorna göra dock därifrån lyckliga undantag, särdeles basarian »gera vill jag allt fördraga» samt den ofvannämnda gripande alttarian »Förbarma dig». En ljuft poetisk, idyllisk och nästan utsägligt egendomlig aria kommer efter skildringen af Jesu död, nämligen »En qväll då luften kylig var». Denna märkvärdiga arias verkan stördes hos oss betänkligt genom att den utfördes af innehafvaren af Jesu parti, hvilket till en följande repris bör lätt kunna rättas. Af recitativet ega många liffig dramatisk innebörd, såsom »Du milde Gud! Här står min vän i rep och och tågor». Ett intressant och djupt konstrikt arbete är duetten med kör, förfrikt erbjudande svårigheter bland de största, som torde finnas i hela oratorieliteraturen. Första afdelningens slutkör är i sanning ett hjeltenummer, der gamle Bach visar sig i all sin prydno. Skildringen af Jesu död (i andra afdelningen) söker sin like i mildt allvar och kraftig karakteristik. Quartetten: »Nu Herren är i ro försatt» med körens poetiska infall: »Min Jesu, nu god natt», hör också till det mildaste på samma gång som allvarligaste, som Bach skrivit. Samma känslor besjåla den sköna slutkören:

»Vi sätta oss med tårar neder
Och ropa Dig i grafven till:
Somna ljuftigt, somna still!»

* * *

De af hrr Gade och Hallén företagna arrangementen med musiken förefalla oss lyckliga genom sin konsekvens och pietet, förtjenster som äfven utmärka den af den store tyske romanskompositören Robert Franz företagna orkestreringen. Öfversättningen till svenska språket är verkställd af hr A. Lindgren, som förträffligt vetat bevara den tyska poesien's ålderdomliga, fint naiva och rörande trohertade ton.

Vi lyckönska till sist Filharmoniska sällskapet till den laget, det redligt fåtat sig i och med detta storverk.

* * *

Konsertsäsongen har till större delen uppfyllts af välgörenhetssoiréer och söndagsmatinéer. På en af de förra framfördes en temligen verserad diletantprodukt af fru professorskan Netzel, på en af de senare en dito dito af hr prof. Hallström, sjungen af hr Ödman, som väl dagen derpå kunnat bli tokig af tidningarnes omdömen, så olika som olja och vatten. De fyra unga kvartettspelarne Aulin etcetera ha haft en i alla afseenden lycklig säsong; allmänheten har hedrat sig och dem med talrika besök, programmen ha varit goda och omvexlande, samspelet i allmänhet förtjenstfullt, soloprestationer af hr Aulin förträffliga, de biträdande med den utmärkta, alltför sällan hörda pianisten fröken Thegerström i spetsen, förtjenta af alla loford. Nu som alltid önska vi god fortsättning åt detta smakodlande företag!

»*Skapelsen*» gafs Långfredagen, som vi hoppas för sista gången, i Stockholm — på den dagen. Denna oratoriernas operett passar så illa som möjligt på kyrkoårets dystraste festdag. Hädanefter bör man gifva Bachs härliga Matheus — eller Johannespassion den dagen. Hvilket annat verk passar bättre på *den* dagen? Och hvilket sämre än Skapelsen, detta det gladaste oratorium, som finnes? Må man gerna ge den muntra tjugande kompositionen år från år, men må man förskona oss därifrån på Långfredagen i ett Herrans tempel, som nyss vibrerat af de sorgfyllda dödspsalmerna kring Vår Frälsares graf.

Redan 1800 gaf man »Skapelsen», Karsten och Justina Wäselius omtalas från den tiden. Man sjöng då på Ridderhussalen med en *enda smal utgång*. Vår Herre är de dårars förmyndare. Publiken dog visserligen, men så småningom här och hvar, icke där. Den brändes ej inne.

Nu är C. J. Lundqvist vår Karsten, Dina Edling vår Wäselius (af Geijer klassiskt benämnd Wäselia). Lokalen Östermalms förtjusande kyrka med dess eleganta illumination.

Fru *Edling* var aftonens hjeltinna. Som oratorisångerska har denna artist ej många sina likar i Europa. Skön stämklång, bredt legatoföredrag, innerlighet och allvar — allt harmonierar. Särdeles B:dur:arian var ett ädelt konstverk, äfven F:dur:arian. ehuru här Louise Michaëlis majestätiska föredrag är oförgätligt och nedtryckande för äfven en så värdig efterträdarinna som fru Ed-

ling. I Evas duo beundrade man ostördt. Skada blott, att ej en vackrare röst här sekunderade den utmärkta sångerskan. Hr Strömberg i sina härliga partier var korrekt och aktningvärd, men röst och sång alltför underlägsna ämnet. Sångkonsten svek betydligt. Den, som hört apothekare Smith i Skapelsens basparti, vill dessutom ej höra någon annan. Hr Lundqvist var däremot en värdig tolk af Haydns gudomligt glada musik, ett par recitativaer särskildt vore ypperliga glansprestationer. Med modesti hade hr L. förändrat passagen om »en eldig brudgum, som löper till sitt mål!» till »en eldig hjelte, som passar för sitt mål». Hr Strömberg å sin sida förändrade visligen passagen om »oxen som hvilat sig» etc. till något idylliskt om »en stilla fridfull dal o. s. v.» Hr Strandberg sjöng den sköna Cdurarian väljudande, men för svagt och monotont. Frk. Karlsruhn var ock med på ett hörn. Hofkapellet under sin första chef ackompanjerade som vanligt.

Påskdagens obligata matiné hölls också i år af hr Axel Rundberg. Sjelf sjöng hr R. med i Mendelsohns Eroskvartett och Marchettis eleganta och expression duo ur op. Ruy Blas. Hr R:s sång är alltför bekant från k. operan, så att derom är intet att nämna. I duon biträdde han af musikalskarinnan fru Heintz, och i kvartetten af sina elever vid k. operan. Quartetten slutade i annan tonhöjd, än den började, men duon gick försvarligt. Derpå öfvergick hr R. till att accompagnera sina biträden med afgjord fördel. Man fick nu höra litet af hvarje: Gertruds arioso ur op. Hamlet, föredraget af fröken Jungstedt i en för rolen passande kostym och stil. Bifall och tre nigningar. Sönger af Sjögren m. fl., sjungna af frk. Volfs duktiga altröst, svart som drägten. Bifall och en nigning. Cadizflickorna framtröllade af frk. Petrini med ovanligt stark röst och god teknik, i violett siden med guld. Lucca var roligare, men hon var ju Lucca. Bifall och tre nigningar, modest långt in i dörren. Brillant kom fru Östberg i fräsande gyllene siden, som »stod» ypperligt mot bakgrunden af guld och speglar på hr Berns' estrad. Hon sjöng älskarinnepartiet i en lång konversation med hr Lundquist, den älskade, som äfven här med modesti uteslutit det skabrösa, som aldrig felar i Wagners nyaste operor, deras »helighet» till trots. »Duon» är full af vackra drag, ett rysligt att säga påminnande om sjelfva — Donizetti; den sjöngs med bravur, ehuru Gina Oselios röst här passat bättre, fru Östberg var ej nog bred för jättinnan i fråga, höjntonerna slungade hon fram ypperligt; detta gick litet sämre däremot för moitiéen, som dock i andra moment

var ypperlig som älskare, broder och hjelte och hjeltetenor. Hr Lundmark sjöng väl tjusande gamla visor och fick därför lika mycket bifall som damernas kände favorit i damernas nyaste hyllningsdikt i 6 åttondelar af den artige prof. Hallström. Bä—ä—ä— sjöng favoriten, så det kunnat väcka döda, »bä—ä—ä—lla Sorrentina». Nästa gång är det bäst att gå rakt på saken: Bella Stockholmina!

Matinéen var lyckad, folk stod på hvarann, trots slutet ej var godt: duon ur Den Stumma i kör gjorde ingen effekt. Publikens ansåg den som utgångsmarsch. För resten: Långt hellre gå än trängas uti skoökar!

Ingen trängsel herskade deremot denna dags afton i k. operan, symfonikonsert trots matinéen. Början var litet si och så: en dansk ouverture, nonchalant framhasplad af k. hofkapellet, som gaf katten den olycklige unge komponisten-dirigentens nervösa intentioner. Arbetet var dock ej allför förkastligt: dess koralartade början var ej oäfvnen, allegromotiven rätt flytande och eleganta, viol-figurationerna vid slutet likaså. Men det hela var för monotont, utan stegringar, med allt för enahanda orkesterbrak. Utförandet hjälpte som sagdt icke upp kompositionen det minsta grand. Föga framgång.

Hr Henneberg framförde därefter sjelf en »pianokonsert med orkester». De gamla formerna för en »konsert», sådan som t. ex. Beethovens fixerat dem, hade komp. alldeles öfvergifvit. Statyn stod i orkestern, piedestalen på pianot. Dettas parti var alltför diskret, särdeles hr H. hade dåligt piano och ej tillräcklig kraft, orkestern uppslukade ibland totalt sin aktade andre chefs vackra pianospel under hr Nordquists direktion. Ibland artade det sig till inbördes krig mellan hr Henneberg och hans gamla piano å ena sidan, hr Nordquists och hans unga (alltför unga) orkester i den andra. Det hela gaf intryck af en repetition. Orkestreringen föreföll moderat anlagd, men opraktisk för solisten; dennes parti var väl mycket fullt af interjektioner, slingringar och krumelurer. Adagiot var »sött» med tongångar à la Raff, rondot pikant och lustigt, alltsammans led af longörer och torde vinna på koncentring och — ordentligare framförande af orkestern. Hr H:s pianospel deremot kan ej klandras, om ock svårigheterna voro alltför hårdnackade. Bifall.

Den vackra mellanakten ur Mästersångarne spelades två gånger med rättvist bifall. Därefter kronan bland symfonier, Beethovens gudomliga Eroica. Om allegrots tempo kan disputeras med goda skäl å begge sidor; att det bör gå mer korrekt,

är däremot odisputabelt. Den sköna sorgmarschen lände kapellet till heder, icke så scherzot, hvars brådstörtade tempo öfvergick till ett allmänt »sauve qui peut». Hornsatsen var dock renlig nog. Finalen gick med denna schwung, som tilltvingar hr Nordquist applåder. Skada blott, att fort och väl så sällan skola gå hand i hand. Flere repetitioner böra anordnas vid så kända storverks uppförande, där hvarje takt är en gammal kär vän. Konserten var ej helt lyckad, men afgjordt bättre än den föregående, hvilket behöfdes.

* * *

»Mikadon», som gafs f. f. g. i januari, om vi ej bedra oss, hör ännu alltjemnt till dagens krönika. Det vore godt, om mikadon sjelf vore så populär i Japan, som hans persiflage i Stockholm. Utan tvifvel var det dock skada, att detta stycke med dess öfvervägande dekorativa anläggning icke kom till uppförande på den för dylika stycken mer lämpliga Blasieholms-teatern. Vasa-teatern, där den nu gifvits, har ju en scen, hvars läghet och litenhet gör, att de japanska gubbarne framträda som monströst stora figurer på en liten duk inom en trång ram. Så mycket större ära tillfaller därför balettmästarinnan fru Gullberg, som iscensatt operetten och hvars anordningar så mycket som möjligt söka bemantla denna brist, som förofrigt öfverskyles af prunkande grannlätskostymer, stundom af öfverdådlig lyx, elektriska solar, hvaraf äfven salongen får sin lysande andel, vackra, botaniskt korrekta dekorationer m. m.

I utstyrsel-operetter som denna hör librett och partition till accessoiren. Den förra har många döda, men också diverse lifvade och lifvande punkter, japaneserne äro tecknade au naturel, som stora naiva barn, lätta att få till lipen som till skrattsalvan, i sin arghet härmande vilda djurs grimacer, i sin glädje fnittrande som småfoglar, trippande som ärlor, ett genomkostligt slägte, genomexcellent framställt af Vasateaterns personal, som riktigt tyckes ha naturaliserat sig à la japonais. Musiken har åtskilliga bizarra vändningar, också à la japonais, kanske, men följer i öfrigt dess bättre ej det koketta örikets öronöfvande repertoire. M. M. Lecocq, Offenbach, Herré, Strauss, Suppé, Millöcker hafva tagits under behandling, men denna behandling är ganska konstförfaren och några direkta plagiat låter hr Sullivan, kompositören, icke beslå sig med. Han serverar bland andra smårätter en mjuk erotisk vals, en lifig nautisk sång, en

graciös flickterzett med föregående ypperligt fotograferadt pensionsflickspladder i en liten lustig kör, en söt liten duo d'amour, en liten enkel romans för den lilla primadonnan öfver samma intressanta ämne, en särdeles väl arbetad bröllopsmadrigal, förvånande väl föredragen af Vasasujetter, hvilka väl icke annars ha synnerlig öfning i kontrapunktens mysterier. Mikadons kupletter om »humor först och sist» sakna ej en viss komisk grandezza, man märker, att det är teaterns direktör, jag menar hans majestät sjelf, som stämmer upp. Den gamla nuckans parodiska aria skullø vunnit på en ironiserande draksvans beska roulader, men är i alla fall rätt drastisk. Den beskedlige excellens-bödeln har vissa refränger af gladt humör och ett tralala i sista akten af osökt munter verkan. Finalerna låta höra sig, men erbjuda i musikaliskt afseende föga bemerkansvärdt. De äro emellertid rätt dramatiska och ej mer vulgära än många andra af den produktive maistrénons fatabur.

Äras den som äras bör — Mi—ka—don har i hr teaterdirektören i egen person en mycket lämplig tolk, som med mycken humor föredrager ofvannämnda scen, och hvilken för öfrigt i sitt spel har flera fina och lustiga detaljer, som man och har rätt att fordra af en af operettfackets främste i vårt land, hr *August Warberg*. Masken och hårpiskan särskildt samt den gyllene påfogeln ej att förgäta — allt var kejsersligt gentilt. Bland kejsarens embetsmän, nämnom främst hr mästerman, hr *Strömberg*, som i Ko-kos parti tagit en dråplig och långvarig revanche för fiascot som Nuiidus Anatol de Beapersil. Utan tvifvel är detta hr Strömbergs bästa operettparti, och af den torrhet man förut i liknande uppgifter tillvitat honom fanns här ej ett spår. Han spelade, sjöng och hoppade -- allt högst erkännansvärdt, icke minst det sistnämnda, hvaruti också utmärkte sig fru *Jensen*, som icke var nog ful för sin rol, det enda fel, hon föröfrigt gjorde sig skyldig till som den giftasgalna prinsessan, men detta onekligen i mycket hög grad. Hr *Lundahl* visade, att en person med 11 höga statsämbeten ej blir utmagrad på kuppen, tycktes oss föröfrigt sköta dem alla med mycken fermits. Hr *Lundin* hade en syberp apparition, sjöng och spelade förnämt och idiotiskt, som sig borde.

Hr *Klinger* gaf en liten nätt och lätt prins Nankipu, kanske till och med alltför nätt och lätt, låt vara att han är japanes. Utseendet och figuren påminde i åtskilligt om Robert Sjöblom, hvilket var olyckligt vid sidan af en så pass robust älskarinna som fröken Yum-Yum-Ekström. Emellertid såg K. bra ut,

så snart det elektriska ljuset ej besken honom, spelade och sjöng med aktningsvärd ifver, ehuru partiet olyckligtvis kräfver deciderad tenorröst, hvadan hr K:s ganska fördelaktiga baritenor här måste strejka i vissa lägen och gifva åt vissa monument en mer heroisk än erotisk nyans, hvilket sistnämnda naturligtvis här mest behöfts. Stockholmstidningen Figaro har med skäl påpekat, att älskarinnepartiet i denna operett bort utföras af en Olefine Moe (i dennas yngre period). Finhet, skärhet och barnsligt täckt behag äro utmärkande för de unga japanesiskorna. Frk. *Ekström* med sina Petterssons-tag gaf partiet en däremot svarande bastant prägel och förverkligade för ingen del idealet af en Yum-Yum, som helst borde framställas af en mycket ung, fin och graciös tärna. Frk. Ekströms vackra, ehuru väl mogna apparition hennes bepröfvade rutin samt komiska förmåga har dock tillvunnit henne mycket bifall, hvilket väl knappast kunnat egnas hennes sång, som i och för sig icke var tillfredsställande, allra minst efter 50 representationer en snitt. Sak samma gäller prinsen. Fru *Klinger* har ett behagligt utseende och ett vinnande småleende, men också hon var ej tillräckligt ung för sitt parti. Frk. *Johnssons* figur var väl något bättre, men ej utseendet. I en dekorationsoperett som denna, får man lof att vårda ytan. Flere af de unga japanesiskorna gingo väl an vid gas, men då det elaka elektriska ljusets floder strömmade fram öfver salongen mot scenen,ingo väl kläder och dekorationer en högre glans, men den lefvande skönheten decimerades fruktansvärdt, ej minst därför att man nu kom till punkt och pricka (och prickar!) underfund med sminkning och grimering och alla deras svarta genistreck. I gengäld togo sig många af de unga damerna i salongen charmant ut under strålfoderna. Och de unga herrarne blefvo *vridna!*

Detta vare dem obetaget. En annan sak är det, att så många herrar bland denna teaters publik ej hinna urladda sig under mellanakterna, då äfven dryckjom stör pratets gång, utan fortsätta med sina förtroenden, sedan den nya akten börjat. En ung stockholmare sade oss, att alla dem *han* hört göra sig saker till detta varit »smäländingar, hvilka flyga i luften om de ej få tala till (en aflägsen punkt)», men — — — men alla äro smäländingar inför vår Herre, står det i ordspråket, och det står inte ens undantag för stockholmare, hvilket är hårdt men rätt. Icke ens frk. Petterssons härligaste kostymer eller kupletter ha ibland förmått stäcka de pratans prat. Qvinnan tige i församlingen och mannen i — teatersalongen!